

RIIGIKOGU

IV koosseis.

IV istungjärk.

66. koosolek.

5. juunil 1930.

Sisu:

1. Päevakorra muutmine.
2. Teatamine komisjonidesse antud seaduseelnõudest.
3. O. Gustavson'i küsimine Põllutöministrile Porkuni mõisa endisele omanikule talt võõrandatud „Tammemäe“ talu eest vastutasuks anda kavatsitava 50-tiinulise metsatüki andmise kohta ja Põllutöministri vastamine küsimisele.
4. Endisest Pihkva ja Petrogradi kubermangust Eesti Vabariigi külge liidetud maa-alade peale Balti Eraseaduse asija nõudeõiguse laiendamise seadus — III lugemisel.
5. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele liikumisühenduse kitsenduste kohta Nõmme—Tallinna vahel.
6. B. Eilman'i, E. Pesuri, O. Gustavson'i ja H. Martinson'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele riigiraudteede tööliste palkade määruse täienduse kohta.
7. Järgmise koosoleku määramine.
8. Vabariigi Valitsuse vastamine M. Martna küsimisele tööpuuduse kohta.
9. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele linnavolikogude Eesti tööliste partei j. n. e. rühmade likvideerimise kohta.
10. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele Võru õpetajate seminari sulgemise kavatsuse kohta.

Koosoleku avab teine abiesimees **R. Penno** kell 10.12 min.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.

1. Päevakorra muutmine.

V. Hasselblatt (sks-r): Täna on päevakorras on p. 10. all endisest Pihkva ja Petrogradi kubermangust Eesti Vabariigi külge liidetud maa-alade peale Balti Eraseaduse asija nõudeõiguse laiendamise seadus — III lugemisel. Et kavatsus on täna mitu koosolekut pidada ja pühadeks koju minna, ja seda silmas pidades, et tähendatud seaduse makspanemine on üldkomisjoni kui ka valitsuse poolt kiireks tunnustatud, ja et enne suvist aega tarvilik

Petseri majanduslikkude olude korraldamine, seda silmas pidades teen ettepaneku, päevakorra-punkt 10. võtta 2. punktiks.

J. Masing (mo): Panen ette, päevakorra-punkt 13 — üüriseaduse kaotamise seadus — I lugemisel — võtta 7. punktiks.

V. Hasselblatt'i ettepanek võetakse vastu.

J. Masing'i ettepanek võetakse vastu 31 häälega 24 hääle vastu.

2. Teatamine komisjonidesse antud seaduseelnõudest.

Sekretär: Riigikogu juhatus andis:

1. osakaupa maksuga müügi seaduse üldkomisjoni;
2. Eesti Vabariigi 1930/31. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 1 arvel eelkrediidide määramise seadus nr. 1 rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisus;
3. linnade ja alevite maaga varustamise seaduse muutmise seaduse maakomisjoni;
4. notariaalseaduse §§ 288, 292 ja 293 muutmise seaduse üldkomisjoni;
5. kohtuasut. seaduse §§ 592, 596 ja 597 muutmise seaduse üldkomisjoni;
6. riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse muutmise seaduse nr. 5 rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisus;
7. avalikkude algkoolide seaduse muutmise seaduse haridusekomisjoni;
8. kõlvatu võistluse vastu võitlemise seaduse üldkomisjoni.

3. O. Gustavson'i küsimine Põllutöministrile Porkuni mõisa endisele omanikule talt võõrandatud „Tammemäe“ talu eest vastutasuks anda kavatsitava 50-tiinulise metsatüki andmise kohta ja Põllutöministri vastamine küsimisele.

O. Gustavson (stp, loeb):

1. Kas vastab tõele kuuldus, et Põllutöministeerium kavatses anda Virumaal Vao vallas asuva „Tammemäe“ talu eest, mille suurus 52,675 ha ja mis kinnistatud Steinberg'i nimele 1929. a. 11. novembril, vastutasuks Porkuni mõisa endisele omani-

kule Rennenkampff'ile, kellelt tähendatud talu Maaseadusega võõrandatud, Vistla Jätkikust Porkuni metskonnas umbes 50 tiinu metsa?

2. Kui jah, siis — millise seaduse põhjal tahetakse anda säärane vastutatus, mis mitmekordselt ületab „Tammemäe“ talu väärtuse?

3. Kui mitte, millega siis seletada vastavate eeltööde tegemist kohapeal?

Põllutööminister A. Kerem: Selle küsimise kohta olen ministeeriumist järgmisi andmeid saanud: Põdrangu mõisast lahutatud „Tammemäe nr. 38“ talukoht, kinnistu nr. 7474, 48,85 ha suuruses, tunnistati Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse § 3. p. 1. lit. b alusel — RT nr. 95/96 — 1925. a. — endisele omanikule Evald Rennenkampff'ile tagasiandmisele kuuluvaks. Et koht kolmandale isikule — Villem Steinberg'ile — välja renditud, ei saadud seda tagasi anda, vaid lubati Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse § 6. alusel võimaluse korral riigi maatagavarast kompensatsiooniks vastavas väärtuses uus koht või rahalist tasu.

Hiljem selgus, et „Tammemäe“ koht, kui iseseisev väikemajapidamine, ei või üldse tagasiandmisele kuuluda, — Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse § 3. p. 1. teise lõike lit. c — ja tagasiandmise otsus tühistati 30. aprillil s. a., millest Evald Rennenkampff'ile v/k. 5. V 30. a. nr. 910²⁹ teatatud. Küsimus on vaidluse all, vast tulevad kohtuprotsessid sellel alal, aga kuidas see lõpeb, ei või tänapäev ette öelda.

Kuuldes, et „Tammemäe“ koht tagasi antud ei või saada, esines Evald Rennenkampff palvega, sama seaduse § 3. p. 1. lit. b alusel tagasi anda temalt võõrandatud maakohast „Vistla“ kuni 50 ha maa. „Vistla“ maakoht on lahutatud Põdrangu mõisast, mille endiseks omanikuks Reinhold Harpe, seega kuuluks palve rahuldamisele, arvesse võttes, et Porkuni metskonna metsaülesõu seletuse järgi 20. maist s. a. nr. 176 on „Vistla“ maakoha metsamaadest umbes 50 ha veel planeerimata.

Küsimus on seni otsustamata.

4. Endisest Pihkva ja Petrogradi kubermangust Eesti Vabariigi külge liidetud maalalade peale Balti Eraseaduse asi- ja nõudeõiguse laiendamise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Holberg'i puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abiesimees J. K l e s m e n t.

Juhataja: Seaduseelnõu III lugemisel jätan ära teksti ettekandmise.

Võetakse vastu seaduseelnõu pealkiri, I osa §§ 1—8 ja II ning III osa.

Seaduseelnõu terve sisu võetakse vastu korraga.

5. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele liikumisühenduse kitsenduste kohta Nõmme—Tallinna vahel.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Alates 1. maist s. a. tõsteti tunduvalt sõiduhinda Tallinna—Nõmme vahelisel elektriraudteel. See hinnakõrgendus tundus seda ebaõiglasemana, et tähendatud liin andis juba endiste hindade juures üle 10.000.000 sendi aastas puhastulu. Et Nõmme elanikkudele endinegi hind koormav oli — on uus tariif ülejõukäiv ning sunnib elanikke Nõmmelt asuma tagasi Tallinna, kus korterikriis niigi juba terav. Ühtaegu sellega ähvardab Nõmme majaomanikke pankrott. On ju Nõmmel suurem osa ehitajaist kehvad inimesed ja oma ehitused püstitanud võlgade varal. Korteri tühjakäämisega kaotavad need majad oma väärtuse, ja umbes ühe miljardsendiline rahvamajanduslik varandus läheks kaduma. Peale selle mõjub see kahjulikult rahva tervishoiule, kuna Nõmme oma kliima poolest on eriti kohane kopsunõrkuse all kannatajatele. Selle asemel, et kõigiti soodustada Tallinna elanikkude Nõmmele asumist, on Vabariigi Valitsus talitanud risti vastupidiselt ja asunud selle tormaseerimisele.

Nõmme linna omavalitsus, arvestades oma kodanikkude eluliste huvidega, tegi kõik mis võimalik, et seda hinnakõrgendust ei teostataks, — kuid Vabariigi Valitsus jättis selle tähele panemata.

Vabariigi Valitsuse vastutulematust sunnis Nõmme linnavalitsust otsima teisi ühenduseloomise võimalusi Tallinnaga. Esiialgu kavatseti liikuma panna omnibusid, mis oleksid raudteega võrdse hinna juures viinud sõitjad otsekohe Tallinna kesklinna — luues seega soodsama liikumisvõimaluse. Sellekohane eelkõkkulepe Nõmme linnavalitsuse ja o/ü. „Mootori“ vahel oli juba sõlmitud ja katseliikumine pidi algama maikuu keskel, — esialgu mööda S. Pärnu maanteed ja pärastpoole Vabaduse puistee kaudu. Ootamata aga keeldus raudteevalitsus vastavat luba andmast, hoolimata sellest, et maanteeosa, mis läbib metsa, on kõigest 10 sülla ümber.

Selle keelu siht on ilmne: sundida Nõmme elavaid ja Tallinnas töökäivaid kodanikke kasutama kallist ja äärmiselt hoolimata korraldatud elektriraudtee ühendust. Sarnane suhtumine Nõmmel elava rahva eluküsimusse ei ole kuidagi õigustatud. Üldse on Nõmme linna arenemisele keskvalitsuse poolt vaadatud, nagu soovimatule nähtusele ja püütud seda kõigiti takistada. Eriti aktiivne sel alal on olnud raudteevalitsus.

Olles kindlal veendumusel, et Nõmme areng aitab kaasa korterikriisi lahendamisele Tallinnas ja elanikkudele tervislikult korralikumate korterite leidmisele, mida rahvatervishoiu seisukohalt väga tähtsaks tuleb pidada, esitame Vabariigi Valitsusele järgmised küsimused:

1. Miks on Nõmme—Tallinna vahelisel elektriraudteel maksma pandud täiesti põhjendamatu ja õigustamatu sõiduhinna kõrgendus?

2. Miks on keelatud Nõmme—Tallinna vahel korraldada omnibuse ühendust?

3. Kas ja millal Vabariigi Valitsus katseb teha korraldust, et liikumisühendus Nõmme—Tallinna vahel tehtaks soodsamaks ja kodanikkudele kättesaadavamaks?

E. S. T. P. Riigikogu rühma nimel: E. Kink, E. Joonas, L. Johanson, O. Gustavson.“)

E. Kink (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Alates 1. maist s. a. tõsteti elektriraudteel sõiduhinda Tallinna ja Nõmme vahel keskmiselt 15%. Tehti seda ühte-aegu teiste raudteede hindade tõstmisega ka sellel ühendusetel, hoolimata sellest, et see on kahe linna vaheline ühendusetee. Kõigepealt pean tähendama, et juba endine sõiduhind oli küllalt kõrge, ja kui seda tõsteti, siis halvab see Nõmme elu ja ühtlasi süvendab korterikriisi Tallinnas, mis juba niigi terav on.

Enne kõige tahaksin peatuda lühidalt selle juures, mis on õieti Vabariigi Valitsuse ja vastavate ametkondade poolt tehtud elanikkude Nõmmele elama asumise soodustamiseks ja mis tegemata jäetud. Kõigepealt on ühendus Tallinna ja Nõmme vahel mingi muinasajaline, ja seda raudteel, kus sõidab päevas tuhandeid sõitjaid, kus Nõmme 14.000-st elanikust umbes pooled igapäev sõidavad Tallinna vahet seepärast, et nad Tallinnas ametis on. Nad on sunnitud sõitma, ja seepärast ei saa seda võrrelda teiste raudteedega, kus inimene harva sõidab ja siis, kui tal äärmine vajadus on. Seda arvesse võttes on ühendus äärmiselt halvasti korraldatud: rongid käivad ainult

teatud lühikestel aegadel — hommikul ja õhtupoole — sagedamini, iga poole tunni tagant, muul ajal aga veel harvemini, ja sõiduaeg Nõmme kaugemasse raiooni — Tallinnast—Pääskülla — kestab pool tundi. Pool tundi sõidab elektrirong 10 kilomeetrit. See on, nagu ma hindade tõstmise puhul erakorralises teadaandes tähendasin, ümmarguselt 5 versta veerand tunniga. (V a h e l h ü ü e.) Võibolla, et härra Baars leiab, et võime olla uhked sellele. Selle halva ja aeglase liikumise juures on vagunid eriti sel ajal, kui on tööleminek ja tööltulek, äärmiselt täis kuhjatud. Vagunid on niivõrt täis, nagu teie vast ajalehtedest küllalt olete lugenud, et tuleb sagedasti inimeste minestusi ette, mis kindlasti tingitud sellest, et õhk on paks, ja inimesed peavad püstijalu sõitma. Mispärast siis ei leita võimalust, sagedamini ronge käima panna ja suurem arv vaguneid mootorile külge haakida? Peale selle ei too see raudtee Nõmmel elavaid ja Tallinnas töökäivaid elanikke otsekohe kesklinna, vaid Tallinna ühte linnaäärde. Balti jaamast teistesse linnaraioonidesse, kus paljud inimesed tööle käivad, tuleb 15—20 või isegi rohkem minuteid käia; kui sealjuures veel arvesse võtta, et Nõmme on laienenud — 7 km pikk ja kohati 3 km lai, tuleb inimestel jaama jällegi oma 15 minutit minna, ja kui nüüd kokku võtame, et pool tundi tuleb rongil sõita, 15 minutit kulub rongile minemiseks ja 15 minutit kohale minemiseks, siis saame ühe tunni. Kui inimene ainult kaks korda sõidab seda teed, Nõmmelt Tallinna ja pärast töö lõppu Tallinnast Nõmmele, siis kulutab ta igapäev sõidu ja käimise peale vähemalt 2 tundi, peale selle veel ootamise aeg.

Kui teie, lugupeetud härrad, võtaksite vaevaks arvestada, mis umbes 7.000 inimese igapäevane ajakaotus välja teeb, kui võtta kas või keskmiselt üks tund, siis näete, et see on igapäev vähemalt 7.000 töötundi, mis läheb kaduma. See on juba mõni sadatuhat senti rahvamajanduslikku kaotust igapäev, nii et siin parem, kiirem ja sagedam ühendus tasuks end rahvamajanduslikult, ja oleks ühtlasi tulukas ka riigikassale.

Võidakse öelda, et ei ole raha, millega seda teha. Siin juhin tähelepanu sellele, et Nõmme elektriraudtee on aasta-aastalt andnud suuremat ja suuremat puhastulu, kuna see läinud aastal oli üle 10 miljoni senti aastas. Kui möödunud aastal oli jutt uue mootoritellimisest, et panna rohkem ronge liikuma, siis tõmmati see summa maha, — ei ole raha selleks. Samuti ei leita

raha Nõmmelt edasi kuni Pääskülani teise paari raudteerööbaste mahapanemiseks, et korraldada ühendust nii, nagu see praegu Tallinna—Nõmme vahel on kahte liini mööda. Kuid raha leitakse nii mõnegi teise asja jaoks, mis mitte tarvis ei ole. Praegu lõhutakse maha Nõmme jaamahoone. „Päevalehes“ ilmusid sellekohased pildid, millest nähtub, et lõhutakse maha päris korralik ja tugev ehitus selleks, et mingisugust uut üles päterdada. Selle asemele, et Nõmmele uut jaamahoonet ehitada, oleks seda tarvis mujale, näiteks Kivimäele, kus liikumine väga elav, sest praegu on seal mingi vagunitaolist loksu meeldetuletav hütt. Kuid seda ei tehta. Mingisugune fantaasia, idee fixe on raudteevalitsuse meestele pähe hakanud, et on tarvis uus Eesti stiilis jaamahoone püstitada. Öeldakse, et tarvis on sinna postkontor mahutada. Ent postkontori oleks võinud ka mujale mahutada ja sellepärast mitte korralikku hoonet lõhkuma hakata, mille ehitamine 5—6 miljonit senti maksma läheb. Ja kuigi see niipalju maksuma ei läheks, siiski ei tohiks ühegi sendiga pillavalt ümber käia. Vaadake, sarnasteks asjadeks leidub raha, aga kus tarvis on, sinna, kus see rahvamajanduslikult ja riigikassale otse kasulik on, sinna ei leita seda! Kõik need tähelepanu juhtimised nii ajakirjanduses kui ka Riigikogus on tähele panemata jäetud. Nendega ei arvestata, nii nagu meil raudteevalitsus üldse millegagi ei arvesta. Usun, Riigikogu liikmed mäletavad, kuidas omal ajal umbusaldust avaldati raudteevalitsusele, ja kuidas siiski sellest asutusest jagu ei saadud. Näib, nagu ei arvestaks raudteevalitsus üldse isegi Riigikoguga ja Vabariigi Valitsusega mitte. Raha kuluks hädasti muuks otstarbeks. Nimelt Pääsküla jaam on Nõmme administratiiv-piirides lõpujaam. Oli ette nähtud juba siis, kui praegust elektriraudteed ehitati, et see jaamahoone tuleb laiendada, et sinna on tarvis rohkem maa-ala jätta. Sellele juhtis Nõmme linnavalitsus tähelepanu, et sealt liiva ei võetaks, nimelt jaama juurest. Ei hoolitud sellest ja veeti edasi liiva, kaevati suured augud otse raudtee külje alla. Ja mida nüüd näeme? Terve talve läbi vedasid rongid liiva samadesse aukudesse tagasi, kust enne raudteevalitsus selle ära vedas. No kas see on nüüd Kilpla, või ei ole see Kilpla. (L. Johnson, stp: See on hullem!)

Ei ole ka kunagi arvestatud teiste puudustega, mis selle ühenduse juures on. Ei ole püütudki, ei ole tahetudki ei vähemalgi määral väikesemateski asjades vastu tulla

elanikkude huvidele ja soovidele. Ma juba tähendasin, et sagedamat rongide liikumist ei tahetud käima panna. Edasi, elanikud nõudsid, silmas pidades, et rongid tulevad Balti jaama, linna serva peaaegu, et asutataks uued peatusekohad, näiteks Tondile, kust sõitjad saaksid otsekohe Tallinna trammile istuda, saaksid trammiga sõita Pärnu maanteele ja kesklinna rutemini ja hõlpsamini. Kuid ei saa ega saa seda peatust, „raudtee olevat seal liiga suure langusega“. Omal ajal öeldi, et Järvel olevat ka suur langus, aga Järvele saadi teha peatus, Tondile ei saa!

Edasi, näiteks Nõmme jaama juures on ühelt poolt raudteeliini pääs rongile, kuid teiselt poolt ei pääse sinna. Teiselt poolt peavad inimesed mõni sada sülta ringi käima, et rongile pääseda. Kui Nõmme linnavalitsus mõni aeg tagasi pööras raudteevalitsuse poole, et lubataks ka teiselt poolt platvormile tulla, siis öeldi, et ei saa. Pange omal kulul ametisse raudteevaht, kes hoolitseks, et inimesed rongi alla ei satu. Kas on hädaoht nii suur? — Ei ole! Nimelt on Nõmmel 2 raudteeliini: üks, mida mööda rongid Nõmmele sõidavad, ja teine, kus rongid Nõmmelt Tallinna tulevad. Nende kahe liini vahel on platvorm. Inimesed, kes tahavad Tallinna sõita, peavad, et teise liini peal olevale rongile istuda, esimesest liinist üle minema, sagedasti isegi rongi eest. Nõmme jaama poolt võib liinist üle minna, teisel pool on samuti üksainus liin, aga sealt ei või minna kahe liini vahel olevale platvormile. Ühelt poolt ei ole mingit hädaohtu, teiselt poolt on see otse surmav hädaoht. Vaadake, terve mõistusega inimene küll raudteevalitsuse arutamise ja kartusest aru ei saa. Kui raudteevalitsus nii tervise eest hoolitseb, siis paneb imestama see asjaolu, et Rahumäe juures on üles seatud just kui hiirelõks selleks, et püüda inimesi rongi alla tõmmata. Seal on samuti kaks liini. Tallinna poolt sõidab rong jaama ette, ja samal ajal sõidab seivast rongist mööda Nõmme poolt tulev rong. Inimesed ei näe tulevat rongi enne, kui paari sammu kauguselt, ja kui on veel vihmane ja tuuline ilm, siis veel raskem rongi tähele panna. Kuigi see tulev rong vilistab, ei kuule seda inimesed, või kui kuulevadki, võivad nad arvata, et seisev rong hakkab minema, ning ei pööra sellele tähelepanu. Et seni seal veel keegi alla ei ole jäänud, on otse ime. Sarnaseid hiirelõkse seab raudteevalitsus üles. Seda peetakse loomulikuks, ja leitakse, et seal ei ole tarvis erilist vahti.

Samuti on puudusi ka mõnel muul alal.

Kui inimesed, kellel ei ole abonementkaarte — umbes pooled sõitjad on ilma abonementkaartideta, sõidavad üksipiletitega — jäävad hiljaks rongile ja minutilise ajaga ei jõua võtta pileteid, siis peavad nad rongilt maha jääma või sõitma piletita, mille eest pärast mitmekordselt maksta tuleb. Keegi ei hakka ometi meeledi jänest sõitma. (K. T o n k m a n, põl: Noh, kas need siis kogemata sõidavad? Kõik meelega!) Härra Tonkman, Teie teate, kes kitsarööpalisel armastavad jänest sõita. (K. T o n k m a n, põl: Mina küll kitsarööpalisel sõitnud ei ole.) Nõmme raudteejaamast igatahes ei ole sõitjaid, kes sõidaksid meelega piletita. Ainult hädasunnil peab inimene seda teema ja seetõttu peab ta — ma ei tea, kui palju praegu, aga enne, kus oli 15 senti üksipileti hind — maksma 135 senti trahvi ainult sellepärast, et ta paar minutit hilines rongileminekuga ja ei jõudnud piletit võtta. Ei nõua ju kuigi palju vaeva, kui sisse seataks hädapiletite müük. Hädapilet võib veidi kallim olla, aga ärgu seatu sarnast trahvirahade kunstlikku nõudmise moodust selleks, et teatud raudteevalitsuse teenijatele preemiaid muretseda, nagu neid preemiaid omal ajal sadade miljonite viisi jaotati. Seda ei tohiks lubada. Sellele kõigele on tähelepanu juhitud, aga seni on see tähelepanemata jäetud.

Neist asjust võiks rääkida tundide kaupa, mis otse anekdoodiliselt kõlavad, kuid kahjuks on need kurvad tõsiasiad. Kuid ma ei taha teie aega raisata.

Vaatame teisest küljest. Mis on meie keskvalitsus teinud selleks, et soodustada Nõmmele elamute püstitamist. Mõtlen, et peaks olema väljaspool igasugust vaidlust küsimus, kas on kasulik ja sünnis elanikkude Nõmmele asumine ja Nõmmele elamute püstitamine. Kui vaatame, kas selles suhtes on valitsuse poolt midagi tehtud, siis ei näe me absoluutselt midagi, peale nende takistuste ja tormaseerimiste Nõmmel, millest juba rääkisin. Ei näe, et oleks kuidagi vastu tulnud neile niiöelda omamoodi asunikkuudele, kas metsamaterjali andmisega, kas odavama veotariifi näol või muul alal. Ka laenu alal ei ole mingisugust soodustust, välja arvatud see 15 miljonit senti, mis eelmise valitsuse, Rei valitsuse ajal anti, ja mis ainuke määramine Nõmmele ehituselaenu näol. Ehitajatel ei ole võimalusi ka mujalt laenusid saada, peale väikeste erapankadest saadavate 3-kuuliste vekslilaenude. Aga Teie teate, et ei saa tänapäeval maja või elamut, olgu see suur või väike, püstitada vekslilaenu abil, vekslilaenudega, mis

hiljemalt 2½ aasta jooksul tulevad tasuta. Nõmmel ehitajad ei ole jõukas kiht, ei ole kapitaliga inimesed. Need on harilikud väikesepalgalised teenijad, nõndanimetatud „väikesed mehed“; niisugused inimesed, kes oma palgast sentide ja kroonide viisi kokku hoiavad, kes igasuguste raskustega võideldes endale majahütikesed ehitavad. Seal on palju niisuguseid maju, mis on ühtpidi poolteist sülda ja teistpidi kaks sülda. Nad ehitavad niisuguse hütikese üles selle lootusega, et pärast juurde ehitada. Kuigi niisugune majakene väike, on ta ikkagi oma, ja nad on sunnitud ehitama selleks, et põgeneda korterikriisi eest, mis Tallinnas valitseb. Sarnaste inimeste tööd peaks meie valitsus ja seaduseandlik asutus hindama, kui tervitatavat ja positiivset nähtust. Kui lähete Nõmmele, siis vaadake, kuidas seal inimesed liiva sees songivad, kuidas käruga mulda veavad liiva peale, et omale juurvilja kasvatada. Minge kord Rahumäele Palli tänavale, teie näete, kuidas seal mees laternatule valgel maja ehitab juba kolmat aastat. Ta teenib raudteel, ma ei tea missuguses asutuses, umbes 10.000 kuupalgaga. Ta on suure maja üles ehitanud just selletõttu, et öösel laternatule valgel ehitab. Kas tõesti sarnast püüet ei tuleks hinnata ja ei tuleks soodustada niisugust ehitamist? Meie ei näe aga seda kuskil, ei ühelgi alal, kuigi peaks olema tervitatav see nähtus, et inimesed saavad välja Tallinna niiskete müüride vahelt otse vabaõhu sanatooriumi. Ja meie näeme ka, kuidas elanikud ise seda hindavad, kus on Nõmmele viimase kaheksa aasta kestes asunud rohkem kui 8.000 elanikku. 1922. a. 5.400 pealt on praegu tõusnud Nõmme elanikkude arv 14.000 peale. Ja selleks on omad põhjused, mis sunnivad inimesi sinna asuma. Kuid üht-aegu selle elanikkude suure kasvuga Nõmmel, on ka nende seisukord, kes seal on, nii mõneski suhtes halvemaks muutunud. Linnaomavalitsuse seisukord on rängemaks ja raskemaks muutunud seepärast, et tal ei ole vastaval määral tulusid, sissetulekuid, et kõige hädalisemaidki väljaminekuid katta. Ma juba üleeile maanteede seaduse arutamise puhul tähendasin, kuidas ta ei suuda teid ja uulitsaid ehitada. Aga peale selle on kogunenud sinna paremate ja soodsamate korteritingimuste ja üüride tõttu hulk vaest rahvast, vaeseid inimesi, ja neist väga paljud lähevad otsekohe paratamata linna hoolekandele, ja nii peabki praegu Nõmme linn hoolekande peale kulutama oma eelarvest üle 20%. 20 miljonist läheb nelja miljoni ümber

hoolekande peale. Aga sellega ei ole veel kõik rahuldatud, häda ja puudus on nii suur, et kogu linna eelarve kuluks selle peale, et vähegi rahuloldavalt hädalisi rahuldada. Kuid sissetulekud on piiratud, isegi neid sissetulekuid, mille peale linnavalitsusel õigus on, ei saada kätte. Praegu saab Nõmme linn tulumaksust osa 5.400 elaniku alusel, sest sellel viimasel rahvalugemisel saadud andmete järele jaotatakse praegu tulumaks. Selle Tulumaksu seaduses oleva vea kõrvaldamiseks on linnavalitsus korduvalt pööranud Vabariigi Valitsuse ja Majanduseministeeriumi poole, et saaks tehtud väike parandus Tulumaksu seaduses, et Nõmme linnal oleks võimalus saada osa tulumaksust kas või ligilähedaltki oma elanikkude arvule. See muudatus ei tekita riigikassale pennigi kulu, vaid lihtsalt jaotuse proportsioon teiste linnade vahel veidi muutuks. Ei ole seda tehtud, ikka on see edasi lükatud, kuni kord uus rahvalugemine tuleb. Millal see tuleb, seda ei tea keegi.

Ma esitasin mõne aja eest tulumaksu seaduse täiendamise seaduse. Seadus anti rahaasjanduse komisjoni, sealt läks ta hariliku kombe järgi Vabariigi Valitsusele seisukohavõtmiseks. Võibolla võtab Vabariigi Valitsus terve igaviku selle seaduseelnõu kohta seisukohta. Ometi on Nõmme linnavalitsusele see oluliseks küsimuseks, kui ta 20-miljonilise eelarve juures paar miljonit rohkem saab. Ja temal on selle peale õigus. Praegune valitsus peab seda seadust kinni, ei esita Riigikogule oma seisukohta. Millest see tingitud, milleks see jonn? Sarnasest poliitikast ma aru ei saa, ja sarnane poliitika asetab Nõmme linnavalitsuse eriti raskesse seisukorda.

Ma tähendasin juba, kuidas hoolealuste arv kasvab ja sellega ühes ka tööpuudus, mille vastu linnavalitsusel ei ole võimalust ega jõudu võidelda. Härra Teedeminister tähendas kord tööpuuduse küsimuse puhul, et on väga palju loodereid, majaomanikke ja sarnaseid inimesi, kes tööpoolest ei vajaks hädaabitoide.

Ma pean tähelepanu sellele juhtima, et Nõmmel registreerituist töötatöölised möödunud talvel ei saanud kõik esimese ja teise kategooria töötatöölised tööd, keda nimetatakse ometi õigustatuks tööd saama, ja neid oli üle 380 inimese. Kolmandas kategoorias oli 150 inimest, kelle kohta härra Teedeminister nimetas, et nad ei vaja tööd. 380 inimesest said tööd umbes 257—270 inimest. Ja need 150 ei saanud seda üldse! Üle 100 said ainult vaheldamisi tööd, — nädala töö, kaks nä-

dalat vaba, — aga kas see on tööpuuduse lahendamine? Nõmmel on 600—700 inimest, kes ei leia tööd, mitte ainult talvel, vaid ka suvel. Praegu, kus peaks olema tööd, on suured hulgad töötuid. Nad ei saa kuskile minna, ainult väike protsent suurest hulgast võib ära minna, aga seal on praegu minu teada umbes 80 registreeritud tööta naist registreeritud lastega, kuna üksikutele absoluutselt mingit lootust ei ole tööd saada. Neist on kõigest 25 inimest abielus, teised 55 on üksikud või lesed ja suure lastehulgaga. Kuhu need inimesed lähevad, kui neil 2—5 last? Neile ei saa öelda, et minge maale tööle. Aga kui nad käivad valitsuseasutusi mööda, et neile vastu tuldaks, kulutades oma viimased pennid raudtee peale, käivad ühest asutusest teise, lähevad Teedeministeeriumi, ja see härra, kes talvisi töid juhatab, see ütleb, et talvel saate ühiskondlikku tööd, aga suvel puhake! Kas see ei ole pilge või narrimine, kui töötutele inimestele öeldakse, et suvel puhake. Ja seda ütleb see härra, kes pandud juhutama ühiskondlikke töid! Need mehed, kes hakkama saanud Kärevere ehitamisega, need ehitavad nüüd uusi käreveresid linnades. Sarnane on olukord Nõmmel, ja veel hullemaks tahetakse muuta seega, et sõiduhinda tõstetakse. Kuigi see sõiduhinna tõstmine ei näi pealiskaudselt vaadates nii kõrgena, et see kellelegi ülejõu võiks käia, kuid sellejuures, lugupeetud Riigikogu liikmed, ei tohi unustada seda, et juba endine hind oli kõrge. Ja kui inimene Nõmmele asub üürikorteri, siis ta arvestab otsekohe selle sõiduhinna, mis temal paratamata maksta tuleb, sest enamjagu käivad Tallinnas töö, korteriüürile juurde. Kui näiteks korteri, mis Tallinnas 5.000 senti maksab, saab seal 3.500 sendiga, siis tuleb juurde arvata vähemalt kaks kuukaarti, ja kui elada Pääskülas, teeb see 15 krooni, ja nii on korteriüür sama, mis Tallinnas, pluss sellele tuleb igapäev 2 tundi ära kulutada sõidu ja käimise peale, kuna Tallinnas kulub võibolla ainult 1/2 tundi selleks. Nii näeme, et sellega surutakse Nõmmel korteriüür kõrgele, millest majaomanikud tegelikult küll midagi ei saa, sest vahekasu läheb raudteevalitsusele ja riigikassasse. Nõmmel on eriti viimastel aastatel, täpne statistika puudub, aga igatahes kaugelt üle 1000 elamu, väikesi ja suuremaid juurde ehitatud. Inimesed on ehitanud need majakesed lootuses, et saab esiteks omale peavarju, ja osa välja üürides avaneb ehk võimalus kui mitte muud, siis vähemalt võla protsendid katta, ja paremal juhul

maja peale tehtud võlga maksta. Kui aga luuakse sarnane kunstlik olukord, et inimene ei saa Nõmmele asuda, et majahütikesed tühjaks jäävad, — missugune saatus tabab siis neid inimesi, kes sinna maju on ehitanud? Kes vallaline, pääseb sellega, et asub Nõmmelt Tallinna. Tihti kuuleme, et inimesed läheks küll Nõmmele, kuna seal on siiski korteriüür natukene odavam, kui aga olukord lausa võimatuks muudetakse, et ühes sõiduga enam korteriüür madalam ei ole kui Tallinnas, siis on parem juba Tallinna korteri asuda, vähemalt ei tarvitse 1—1½ tundi igapäev asjata ära kulutada, kuigi selle all niipaljude tervis kannatab, sest paljud Nõmmele asujad on asunud sinna seetõttu, et Nõmme kliima nende tervisele soodne on. Aga mis peavad tegema need inimesed, kellel majahütikene sinna püstitatud? Kui räägitakse, et eraomandus on püha, peab eraomanduse põhimõtet kaitsma, ja riik peab hoolitsema, et inimesed oma varanatukest ilma ei jääks, mida siis kavatseb valitsus nende praeguste majaomanikkude suhtes ette võtta? Tallinnas kaotatakse üüriseaduse veel see viimane jupp ja öeldakse, et see on ebaõige nende majaomanikkude suhtes, et üüriseadus kestab, et majaomanikud kannatavad selle all, ja et see ei ole eramajanduslike põhimõtete kokkukõlas. Mida öeldakse siis Nõmme majaomanikkude kohta? Kas need ei ole vabariigi täieõiguslikud kodanikud. Ma ütlen, parafamatult tabab neid see saatus, kui mingisugust uuendust siin ette ei võeta, et nad jäävad pankrotti. Nõmme jääb tühjaks, ja need majahütikesed kaotavad oma väärtuse. Nõmmel on 2.000 maja, ja arvestame iga maja 5.000 krooniga, arvesse võttes kapitali, mis nendesse mahutatud, ja ka võlad, mis seal lasuvad, siis saame umbes ühe miljardisendilise väärtuse. Kui lõpuks ei arvestata inimeste hävitamisega, niiõelda inimeste paljakstegemisega, siis vähemalt arvestatagu ometi selle rahvamajandusliku väärtuse kadumisega. Üks miljard senti meie rahvamajanduse vara salves ei ole nii tähtsusetu asi. See on summa, millega peaks arvestatama.

On enam kui kindel, et Nõmme majad siis hävinevad, kui ühendusekõsimust ei revideerita. Juba praegu on seal palju tühje kortereid. Igal suvel asusid sinna inimesed elama, aga käesoleval suvel ei ole seda juurdevoolu, mis harilikult oli, märgata. Ja mispärast? Seepärast, et sõiduhinda on tõstetud. Juba see psühholoogiline mõju, mis ühendatud sõiduhinna tõstmisega, mõjub, et inimene sinna ei

lähe, kes võibolla muidu selle hinnavahe peale vaatamata sinna läheks. Kas see on õige riigipoliitika, kui sarnased asjad tähele panemata jäetakse ja neist naerdes ja muiates mööda minnakse. (M. Juhkam, tõer: Teie räägite oma õige asja surnuks!) See ei ole minu asi, vaid Nõmme 14.000 elaniku asi. Ja kui Teie, härra Juhkam, paremini räägite, ma arvan, et siin ka läbirääkimised tulevad, siis rääkige Teie nende 14.000 inimese kasuks, kui ma nende kahjuks olen rääkinud. Ja kui Nõmme linnavalitsus, arvestades kodanikkude huvidega ja tungivate soovidega, hakkas otsima abinõusid, kuidas raudteepoliitikal vastukaalu leida, siis oli esimene asi see, et hakati delegatsioonidega käima küll kõik ministrid läbi, Riigivanema juureski mitmed korrad kõikide Nõmme organisatsioonide poolt, Nõmme linnavalitsuse ja volikogu poolt. Kuid see ei andnud tagajärgi, ei võetud neid põhjendusi arvesse. Jäi ainukene võimalus, otsida teisi teid, ja Nõmme linnavalitsus tegigi seda. Ta astus ühendusse ühe meie suurema omnibuse liikumise korraldajaga, et Nõmme ja Tallinna vahel luua omnibuse ühendust. Sarnane eelkõkkulepe linnavalitsuse ja Tallinnas asuva o/ü. „Mootoriga“ saavutati, ja maikuu keskpaigas pidi algama katseliikumine, katseliikumine sellepärast, et Nõmme linnavalitsus ei teadnud, missugused tulemused ilmnevad, võibolla tuleb sõitjaid väga palju, võibolla tuleb ühendus teistsiti korraldada, võibolla on sõitjate arv vähene, ja korraldada liikumine teist liini mööda j. n. e. Selle juures oli kokkulepe, et sõiduhind on Nõmmelt Tallinna 20 senti ja tagasi samapalju. See on umbes sama hind, millega raudtee veab sõitjaid. Võis arvata, et omnibuse liikumise kasutajaid palju on sellepärast, et nagu ma juba tähendasin, raudtee toob Tallinna linna ühele servale, kuna omnibus oleks toonud otsekohe kesk linna — Vabaduseplatsile ja Veneturule — ning see oleks paljudele sõitjatele märksa odavam, sest kes sõidavad raudteed mööda, eriti perenaised ja need, kes Tallinnast kaupa veavad, peavad Balti jaamast omnibusega turule ja sealt tagasi sõitma. See sõit läheks maksma 60 senti, kuna omnibusega Nõmmelt otsekohe — 40 senti. See on ikkagi tegelikult odavam. Mis võiks olla siis meie valitsusel ja Teedeministeeriumil selle vastu, kui korraldatakse odav ja hõlpus liikumine. Ei võinud üldse kellegi uneski meelde tulla ja mõelda, et sellel alal takistusi võidakse teha. Kui ma erakorralise teadaande esitamise juures tähendasin, et valitsus võib takistusi teha,

aga ma tähendasin ka siis, et see oleks siis uskumatu juba, kui seda tõepoolest tehakse. Aga nagu näha, meie vabariigis on kõiksugused asjad võimalikud. Ja nii tuligi, et raudteevalitsus ei andnud luba autobuseleini avamiseks, kuigi see esialgu katseliikumiseks oli mõeldud. Ja et lugupeetud Riigikogu liikmetel pilt selge oleks, loen ette selle vastuse, mis Teedeministeri maanteede- ja ehituseosakond vastas liikumise korraldajale. See vastus on järgmine: „Vastuseks Teie kirjale 6. maist s. a. teatab osakond, et kaaludes Teie palves ettetoodud asjaolu Tallinna—Nõmme vahelise reisijate veo autobuse ühenduse avamiseks esialgu katseühenduseks leiab ministerium, et nimetatud autobuseleini käib paralleelselt raudteega, ja et raudtee hinnad on nii kuupiletite kui ka abonementpiletite tarvitajatele märksa odavamad, võrreldes autobuse hinnaga; nii autobuse sõiduhind ühe otsa juures on Teil ette nähtud 20 senti täiskasvanutele, kuna raudtee sõiduhind on üksiksõidul 20 senti, abonent-piletite järgi 14,05 senti ja kuupiletite järgi 10 senti; viimane hind langeb veelgi rohkema arvu sõitude juures. Ka pean tähendama, et Teie poolt ettenähtud hind 20 senti paistab sarnane olema, missuguse hinna juures ei suudeta majanduslikult liini pidada Tallinna—Nõmme vahel, kuna Tallinnas mitu korda lühemate otste juures on keskmiselt sama hind maksev.“ (O. Gustavson, stp: Kes selle targa kirja on kirjutanud?) „Sarnase olukorra juures ei ole õiglane rahvamajanduslikult omnibuste sisse mahutatud kapitali investeerimine. Tallinna—Nõmme vaheline autobuse otseühenduse avamine, kus juba otsekohene ja odavam ühendus olemas, tooks ainult suuri kulusid ja välisvaluuta nõudmisi omnibuste muretsemiseks, mis käesoleval juhul ei ole otstarbekohane ja rahvamajanduslikult kahjulik.

Lõpuks pean tähendama, et osakond jälgib hoolega liikumisvahendite vahel koordineeritud liikumise korraldamist ja ei saa kahjuks lubada sel alal otsekohest võistlust ei omnibuste kui omnibuste ja raudtee vahel.

Seda silmas pidades, ei ole võimalik palvele vastu tulla.“ Direktori allkiri ja maanteede ameti juhataja allkiri. — Sarnane kiri on välja saadetud Teedeministeriumi maanteede ja ehituse osakonnast 26. mail nr. 983.

Kõigepealt pean küll sarnase vastuse puhul küsima, kas meie uus administratsiooni seadus on tõepoolest nii laialine, et sellest nii aru saadud, et kõik ettevõtted,

kes tahavad midagi odavasti teha, tahavad rahvale vastutulelikult oma äri ajada, tulevad administratsiooni alla võtta? Kui üks neist äraütlemise põhjusist on see, et rahvale liiga vastutulelik ollakse, noh, siis tõepoolest ei saa enam aru, kuidas meil asju aetakse. On see Teedeministeriumi mure, kas ettevõtte kapital investeerub või mitte? Kas tõesti tahetakse öelda o/ü. „Mootorile“, et teie olete juba pankrottilävel ja ei tea, kuidas asju ajada. (J. Holberg, põl: Oli juba kord.) Härra Holberg, mul ei ole neid andmeid, ja ma ei tea neid pankrotiasutusi, aga kui Teie tahate öelda, et o/ü. „Mootor“ on sarnane pankrotiasutus, kusjuures väga ettevaatlik peab olema... (J. Holberg, põl: Las nad maksavad korralikult riigipangale oma protsendid.) Noh, eks seda võib kuulda Majanduseministrilt, igatahes ei tea ma, kuidas üks või teine ettevõtte riigipangale oma makse maksab, aga ma mõtlen, sarnast vaesusetunnistust riigiasutuste poolt anda ühele ettevõttele, et ta kätte ei või usaldada ühenduseavamist, et ta määrab liiga odavad hinnad ja jääb pankrotti, ei võiks küll lubada.

Lõpuks näidatakse, et raudteeühendus on palju parem, odavam j. n. e. Ma ei hakka sellejuures pikemalt peatuma, ma juba näitasin, kuivõrt „odav“, „hõlpus“ ja „hea“ see ühendus on.

Edasi tuuakse ühe põhjusena ette, et ei ole soovitatav uute omnibuste sissetoomine, et seega valguks meie välisvaluuta välismaale. Mis ajast on meil väliskaubandus monopoliseeritud? Ma ei tea meil olevat mingeid teisi väliskaubandust normeervaid vahendeid, kui ainult tollid. Minu teada ei ole meil mingit litsenside süsteemi, vaid on vaba väliskaubanduse korraldamine, kus ainult tollid on reguleerivad. Nüüd öeldakse, et omnibuste sissevedu on rahvamajandusele kahjulik. Aga kui samal ajal luksuseasju sisse veetakse, siis nende sissevedu ei ole kahjulik. Meie turg ujutatakse üle siidisukkadega, lõhnaõliga ja igasuguse pudi-padiga — kõike seda lubatakse sisse vedada, aga omnibusi sisse vedada ei tohi.

Tõsi küll, sellel o/ü. „Mootoril“ tulid välismaalt mootorid, aga need olid juba enne Nõmme liini avamist tellitud. Aga sarnane ogarus on meil maad võtnud...

Juhataja: Lugupeetud rkl. Kink, Teie viimane ütlus on haavav asutuste kohta, teen Teile märkuse.

E. Kink (stp): (Teedeminister A. Jürman: Raudteel on odavam.) Härra

Jürman, seletasin juba, kuidas see „odavam“ on. (V a h e l h ü ü e paremalt poolt.) Raudteel on ka 20 senti, ja selle 20-nesendi eest toob ta ainult Balti jaama. Kui inimene tahab Vene turule minna, siis peab ta veel sõitma, kas autoga või omnibusega ja juurde maksma. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n : Erarong läheb veel kallimaks!) Härrad ministrid sõidavad erarongiga. Omnibusega saab aga kesklinna sama hinnaga. (V a h e l h ü ü e paremalt poolt.) Kõige lähem näide, kuidas see ühendus korraldatud on: kui ma täna poleks autoga Balti jaamast Riigikogusse sõitnud, siis ei oleks saanud ma arupärimit põhjendada, sest teie rong jäi 15 minutit hiljaks. Ja see on aga harilik asi! Kui õigeaks ajaks tahad kohale jõuda, siis peab palju varem välja sõitma. Niisugune on see teie kiidetud raudteeühendus Nõmme vahel.

Lõpuks, härra Teedeminister, mis meie hoolitsemise kodanikkude eest, et nad kallimalt ei maksaks... (Teedeminister A. J ü r m a n : Ei, meie tahame kodanikkudele odavamalt anda, kui omnibusel.) Andke Nõmme kodanikkudele parem teisel teel soodustusi. Korraldage laenu võimalusi. Nagu juba tähendasin, ei ole neil laenu võimalusi, ei saa erapankadest, ega Pika-laenu pangast, öeldakse: raha peab maale minema. Nad ei saa kuskilt pankadest, ehituselaenu ka ei saa. Tulge seal neile vastu. Härra Teedeminister, aidake kaasa Vabariigi Valitsuses, et see seaduseelnõu, millelega Nõmmele langeks tulumaksu vastavalt tema elanikkude arvule, rutem läbi läheks, et Nõmme linnavalitsus saaks uulitsaid ja teid teha. (Teedeminister A. J ü r m a n : See on juba tõsisem jutt, seda tehakse ka.) Millal? Teile on ükskõik, kas Nõmme elanikud elavad või surevad, aga Teid huvitab, et nad „odavamalt“ sõita saaksid. (Teedeminister A. J ü r m a n : See on palju odavam, kui Teie omnibus.) Kuulge, härra Teedeminister, kui see odavam oleks, siis inimesed ei hakka ometi selle kalli bussiga sõitma, inimesed teavad ju ise, mis neil odavam ja mis kasulikum. Teie räägite alati isikuvabadusest, võistlemise vabadusest, kaubanduse- ja ärivabadusest, miks Teie siis siin seda vabadust kitsendate? (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n : Peab maksuvabadus olema.) Miks Teie siis surute inimestele peale seda liikumist raudteel? Tagajärg on see, et inimesed hakkavad jala käima. Kui ma tuln täna Nõmmelt, läks koolitäis lapsi jala Tallinnast Nõmmele. Kahtlemata oleksid nad sõitnud raudteega, kui seda hinda

poleks tõstetud. Mulle näib, lugupeetud Riigikogu liikmed, et ennem küll Tallinna— „Sanatoorium Kloostrimetsa“ vahel seatakse mootoriühendus sisse, kui Tallinna-Nõmme vahel bussi ühendus, sest õnnetu-seks ei ela Nõmmel neid riigi haampalke, riigi tuuse. (A. J õ e ä ä r , stp: Mõni ikka elab.) Need on väikesed, ei ole mõjuvad. Kui oleksid need suured mehed seal, siis võibolla Nõmmel ka seisukord paraneks. (Teedeminister A. J ü r m a n : Pirita liikumine on palju kallim kui Nõmmel, Pirital maksab 40 senti ots.) Aga, härra minister, Pirital elavad ometi suuremalt osalt suvitajad, inimesed, kes võivad enesetele seda lõbu lubada, kes võivad kuurordis elada ja sealt tööl käia. Aga mina rääkisin juba, missugune rahvakiht Nõmmel elab, ja see on hoopis teine. Ma juba rääkisin, kui meil oleks Nõmme sarnases seisukorras, kui Järve, siis oleks lugu teine. Järvel ei olnud siamaani peatust ega jaama. Kui aga sinna asusid elama kõrgemad ametnikud ja Teedeminister, tuli peatus ja jaam, kuigi selle jaama järele ei näi suurt tarvidust olema. Ei nõuta enam isegi igakordset abonementkaartide kassas registreerimist. Selle tagajärjel, kui üks ministriproua seda ei teinud ja teda sellepärast trahviti, muudeti see korraldus järgmisel päeval otsekohe. (K. P ä t s , põl: Siis on ministriprouadest vahest kasu ka.) Kahtlemata, kuid kahjuks ainult siis, kui ministriproua poolt korralduste täitmatajätmisel elanikkudele kergendusi tuleb.

Vaadake, see Teedeministeriümi põhjendus selle omnibuselini kohta, nagu ma juba rääkisin, ei ole millegiga põhjendatud, vaid selle õige põhjenduse võime välja lugeda tema lõppotsusest, milles öeldakse, et ministeerium ei saa lubada võistlust. Tähendab, esiteks tõstetakse hinda ja pärast võetakse võistlusevõimalus. Kas võime kindlad olla, et hinda ei tõsteta 100% võrra? Ja sealjuures võetakse võistlusevõimalus ära, milleks ministeeriumil mingisugust moraalsest õigust ei tohiks olla. Tal ei oleks õigust keelata ega ka lubada. See Harju maakonda kuuluv teepikkus on umbes 10 sülda, ja selle 10 sülla põhjal on ministeeriumil ainult juriidiline õigus keelata ja lubada, ning seda õigust tarvitab ta praegu. (V a h e l h ü ü d e d .) Linn igatahes ehitaks kindlasti selle teejupi, aga ma arvan, et meie järelevalve asutused seda planeerimiskava ka ei kinnita. (Teedeminister A. J ü r m a n : Vaadake, kuidas välismaal tehakse.) Kui välismaast rääkima hakatakse, siis peab küll ütleva, et Nõmme liini mootorid, millel

setukate jõud, tuleks täiesti kaotada. Mis välismaast rääkida, katsume vähemalt oma olude kohastki liikumist korraldada. (Kaitseminister O. Köster: Ühendame Nõmme Tallinnaga, ja asi on kindlustatud.) See on tegelikult ühendatud, aga Teedeministeerium on oma 8 süllaga vahel.

Kõike neid asjaolusid arvesse võttes, kus ühelt poolt tõsteti sõiduhinda, teiselt poolt keelatakse omnibuse liikumine, pidas meie rühm tarvilikuks esitada arupärimine. — Pean rõhutama, et see liikumine oli mõeldud esialgu katseühendusena Pärnu maanteed mööda, ja paratamata tuleb liikumist edaspidi korraldada Vabaduse puistee kaudu. Kas aga suudetakse lähematel aastatel elektriraudteed ehitada, selle juures kahtlen, sest see nõuab sajad miljonid. (Teedeminister A. Jürman: Ikka sajad miljonid.) Mina ei usu, et lähemate aastate jooksul meie riik suudaks niipalju raha välja anda. Seepärast tuleks seda teed mööda mingisugune teine liikumine korraldada, ja mõeldav liikumine on seal omnibuse liikumine, sest Vabaduse puistee lõikab Nõmme südamel läbi, kuna praegune raudtee läheb rohkem ühte äärt mööda. (K. Päts, põl: Teie ei taha Nõmmel sugugi oma jalgu väsitada.) Vaadake, härra Päts, oli üks mees, kes seda tegi, see oli härra Lossman, kes jooksis jala Nõmme ja Tallinna vahet. Ega meie kõik ei ole Lossman'id. (K. Päts, põl: Teie võite natukene raudteel jalgsi ka käia.) Härra Päts, Teie oleksite esimene, kes kaebaks selle üle. Ja kellel on seda aega niipalju. Kui inimene peab kell 7 juba vabrikus tööl olema, siis on see täitsa võimatu. (K. Päts, põl: Neid on vähe, kes vabrikus käivad.) Lõppude-lõpuks ei saa nõuda, ka vanadelt inimestelt, et need teeksid sarnasel kombel sporti. Kõiksuguseid põhjendusi võib esile tuua, aga mitte seda.

Kõiki asjaolusid arvesse võttes loodan, et Riigikogu käesoleva arupärimise vastu võtab ja annab võimaluse Vabariigi Valitsusele seletada, mispärast sarnane hinnakõrgendus on ette võetud, mispärast on sarnaseid liikumiskitsendusi tehtud, ja mis kavatses Vabariigi Valitsus ette võtta, et elanikkudele Nõmmele asumist soodustada, ja kas ta seda üldse tarvilikuks peab — ja kui tarvilikuks peab, siis kuidas mõtleb lahendada korterikriisi Tallinnas. Mina eriti rõhutan, et korterikriisi lahendamisele on kaasa aidanud Nõmmele ehitamine, sest pärast sõda ei ole Tallinnas niipalju kortereid juurde ehitatud, kui Nõmmel.

Neil põhjustel loodan, et Riigikogu esi-

tatud arupärimise vastu võtab, ja Vabariigi Valitsusel võimalus, on neid küsimusi ligemalt põhjendada ja seletusi anda, mis ta kavatses ette võtta. Teen ettepaneku, käesolev arupärimine vastu võtta.

Arupärimine võetakse vastu 28 Riigikogu liikme toetusel.

6. B. Eilman'i, E. Pesur'i, O. Gustavson'i ja H. Martinson'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele riigiraudteede tööliste palkade määruuse täienduse kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„30. aprillil 1930 pandi Vabariigi Valitsuse poolt maksuma riigiraudteede tööliste palkade määruuse täiendus, millega määratakse riigiraudteede välis- ja ehitustööliste palk tunnivälisi, kusjuures tunnipalgaks on $\frac{1}{8}$ päevapalgast, ja tööpäeva pikkus aastaaegade kohaselt: 6, 8 ja 10 tunni peale.

Tähendatud määrus on välja kuulutatud RT 36 — 9. mail 1930 ja selle alusel on raudteede ehituseamet 16. mail 1930 sisse seadnud tööaja ja palgad. Kuna määrus pandi maksuma välis- ja ehitustöölistele ette teatamata — üle öö, siis on see tähendatud tööliste keskel esile kutsunud pahameeletorni ja protestid! Nii on XI piirkonnas — Ülemistel — töölisi, arvult 30, kes julgesid selle mitteseadusliku määruuse vastu protesteerida, töölt vallandatud ilma, et oleks seaduses ettenähtud 2 nädalat ette öeldud, — ka mujal on sarnaseid juhtumisi peale määruuse maksmapanemist ette tulnud.

Määrust lähemalt vaadeldes, torkab silma, et see on vastolus 8-sa tunnilise tööpäeva põhimõttega. Ajutise Valitsuse deklaratsiooniga makspandud 8-sa tunnilist tööpäeva pikkust saab ainult nii mõista, et see maksab läbi aasta ja mingil tingimisel ei saa seda, nii nagu valitsuse määrus ette näeb, aastaaegade kohaselt pikendada või lühendada.

Ühenduses tööpäeva pikkuse ümberkorraldamisega, vähendatakse sama määruusega ka välis- ja ehitustööliste palkasid. Senise määruuse järele said päevatöölised 170—180 senti päevas, nüüd aga arvates tunnipalgaks $\frac{1}{8}$ päevapalgast hakkavad saama 21—22 senti tunnis, seega 2—4 senti 8-sa tunni kohta vähem, ja kui arvata puhkepäevade ning pühade-eelpäevadega palgast mahaarvatava tasu ja suvel tehtavad 2 ületundi päevas, mis 4 kuu kohta 200 ületundi välja teeb, seega 100 lisatundi, siis selgub, et tööliste aasta teenis-

tust, mis juba niikuinii madal on, veel seadusevastaselt vähendatakse. Rääkimata praegustest palkadest, ei saa ükski tööline 126 sendiga talvistel kuudel kuidagi perekonnaga ära elada.

Kõiki eeltoodut arvesse võttes, palume Vabariigi Valitsuselt vastust järgmistele küsimistele:

1) Millistel põhjustel on Vabariigi Valitsus sellase seadusevastase määruse maksma pannud?

2) Millal mõtleb Vabariigi Valitsus selle seadusevastase määruse ära muuta ja läbiaasta kestva 8-tunnilise tööpäeva raudteede välis- ja ehitusetöölise kohta maksma panna?

Tallinnas, 4. juunil 1930.

Riigikogu liikmed: B. Eilman. Ed. Pe-sur. Oskar Gustavson. H. Martinson.“)

B. E i l m a n (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse poolt pandi maksma riigiraudteede tööliste palkade määruse täiendus 30. aprillil 1930. See määrus ei ole kuigi pikk, ja seepärast luban omale selle siinkohal ette kanda, et Riigikogu liikmeid lähemalt seega tutvustada: „Määrus riigiraudteede tööliste palkade kohta, mis välja kuulutatud RT 64 — 1926, täiendatakse puutuvalt välis- ja ehitusetöölisesse, järgmiselt:

§ 9. Välis- ja ehitusetöölise palk määratakse tunniviisi, kusjuures tunnipalk on $\frac{1}{8}$ päevapalgast, mis ette nähtud § 8 p.p. 1 ja 2.

§ 10. Tööaeg välis- ja ehitusetöödel on, aasta kohta keskmiselt arvatult, kaheksatunniline, kuid aastaegade kohaselt määratakse tööpäeva pikkus järgmiselt:

jaanuaris, veebruaris, novembris ja detsembris — 6 tundi, märtsis, aprillis, septembris ja oktoobris — 8 tundi, mais, juunis, juulis ja augustis — 10 tundi.

Töö alguseaja määramine ja lõunavaheaja pidamine sünnib vastavalt raudteevalitsuse korraldustele.

M ä r k u s I. Raudteevalitsusel jääb õigus neis töökohtades, kus ta leiab olevat vaja, määrata kaheksatunnilise tööpäeva terve aasta peale.

M ä r k u s II. Uueaasta, lihavõttepühade, nelipühä ja jõulupühade eelpäevil lõpeb töö kell 12 päeval. Ka neil päevil maksetakse töötasu ainult tegelikult tehtud töötundide eest.

§ 11. Õnnetusjuhtudel ja muudel tarvilikkudel kordadel on töölised kohustatud tööd jätkama ka üle § 10. tähendatud aja kui ka töötama pühapäevadel ja pühadel.

Ületunniliste tööde tegemiseks on tarvilik raudteevalitsuse igakordne nõusolek, välja arvatud õnnetusjuhud, kus ületunnilist töötamist võib korraldada teemeister oma vastutusel.

§ 12. Äripäevadel üle § 10 kindlaks määratud tööaja tehtud tunnid ja kõik töötunnid pühapäevadel ja pühadel loetakse ületundideks ning tasutakse esimesed 2 tundi poolteistkordselt ja järgmised tunnid kahekordselt.

M ä r k u s. Vahetuslikul tööl olijaile vahetuslik tööaeg pühapäevadel, pühadel ja pühade eelpäevil ei kuulu ületunnilise tasu alla.

§ 13. Komandeerimiste puhul teise teemeistri piirkonda makstakse välis- ja ehitusetöölisele, peale hariliku töötasu, töötatud aja eest päevaraha Riigiteenijate ametisõitude tasu seaduse alusel.

Käesolev määruse täiendus hakkab maksma 1. maist 1930.“

See määrus on lisaks Vabariigi Valitsuse 11. augustil 1926 vastuvõetud määrusele riigi raudteetöölise palkade kohta ja selles määruses, nimelt § 8, mis on määratud peamiselt välis- ja ehitusetöölise jaoks, ei ole ette nähtud tööaega ega palkanorme. Kui nüüd Vabariigi Valitsuse poolt määrus täiendatult maksma pandi, ja raudteevalitsus asus selle teostamiseks 16. mail 1930, siis imelikul kombel ei talitatud nõnda, nagu see teiste asutuste ja ettevõtete kohta ette nähtud on, et kui mingisugune muudatus ette võetakse töös- tuseettevõtja poolt, siis teatatakse sellest muudatusest tööliste 2 nädalat ette. Raudteevalitsus ei teatanud välis- ja ehitusetöölisele 2 nädalat muudatusest ette, vaid määrus pandi üleöö maksma, tähendab 16. mail teatati tööliste, et tänasest päevast alates hakatakse tegema 10 tundi päevas. See osutus tööliste suureks üllatuseks üle terve riigi, sest see määrus puudutab üle 2000 raudteetöölise, kes te- gutsevad välis- ja ehitusetööde alal. See suur üllatus kutsus esile tööliste keskel profesti ja põhjendatud nurina. Pealegi on see määrus täiesti seadusevastane, sest kui arvesse võtta ajutise valitsuse deklaratsiooniga makspannud 8-tunnilist tööpäeva, siis ei saa kuidagi sellest välja lugeda, et 8-tunnilist tööpäeva võiks aastaegade kohaselt valitsuse heaksarvamise järele pikendada. Nagu öeldud said töölised sellest määrusest teada üle öö. Ülemiste jaamas 11-das piirkonnas töötavad tööli- sed avaldasid selle vastu valju protesti, sellele järgnes päevapealne käsk: kõik töö- lised vallandada, jällegi ilma seaduses ette-

nähtud etteütlemise, 2-nädalase etteütlemise ajata. Töölisi vallandati ka teistes kohtades, kuid kahjuks ei ole mul praegu andmeid käepärast, et neid ette kanda. On ette tulnud juhtumisi, et töölisi seepärast, et protesteerisid seadusevastase määruse vastu, karistasid ümberpaigutamistega, lahtilaskmisega j. n. e.

Määruse § 10. viimase osaga, kus on öeldud, et tööaja alguse määramine ja lõunavaheaja pidamine sünnib vastavalt raudteedevalitsuse korraldustele, on selgunud niisuguseid asju, et raudteedevalitsuse poolt on maksuma pandud Tartus töö algus öösel kell 3. Öösel kell 3 sunnitakse inimesed tööle, ja kui sellejuures protesteeritakse, ähvardatakse neid jalamaid lahti lasta. Aga vähe sellest, et siin niiöelda Vabariigi Valitsus oma seadusevastase määrusega 8-tunnilist tööpäeva on rikkunud, 8-tunnilise tööpäeva põhimõttest täiesti kõrvale kaldunud, on selle määrusega ühenduses kärbitud ka välis- ja ehitusetöölise palku. Seni said välis- ja ehitusetöölised 170—180 senti päevas. Nüüd aga uue määruse järgi, kus on ette nähtud, et tunnipalgaks arvatakse $\frac{1}{8}$ päevapalgast, tuleb niiviisi välja, et kärbitakse neilt, kes said 170 senti päevas, 2 sendi võrra päeva kohta, ja neilt, kes said 180 senti päevas, 4 sendi võrra päeva kohta. Varemalt, kui töölised tegid rohkem, kui kaheksa tundi päevas tööd, arvestati neile üle kaheksa tunni tehtud tunnid ületundidena ja sellele vastavalt makseti iga tehtud lisatundidest esimese kahe tunni eest 50% ja järgnevate ületundide eest 100%. Selle läbi, et on sisse seatud 10-tunniline tööpäev, kaotavad töölised iga päeva kohta ühe lisatunni. Kui arvata ainult päevapalgaks 1 kroon 70 senti ja need ületunnid, mis nemad suvekuudel, nimelt nelja kuu jooksul, on sunnitud selle seadusevastase määruse läbi tegema, siis kaotaksid töölised 21 krooni aasta kohta. Arvesse võttes seda, et kuni uue määruse maksmahakkamiseni arvestati laupäevased ja pühadeeelsed päevad, kus töö lõpeb kell 12, täieliku päeva eest, siis selle määruse tagajärjel kaotavad nemad veel 13 krooni 2 senti. Kogu aasta kohta vähendab see Vabariigi Valitsuse määrus välis- ja ehitusetöölise palku 36 krooni 2 sendi võrra. Tundub otse imelikuna — elukallidus ei ole langenud vaid nõnda, nagu riigi statistika kuukirjast võib tähele panna, on mõnes punktis isegi tõusnud, sellevastu palgad ei ole mitte tõusnud, vaid nagu meie näeme juba sellest päevapalgast, mis ehitusetöölised saavad, 1 kroon 70 senti, aasta kohta 510 krooni ehk 51.000 senti, nüüd aga Va-

bariigi Valitsuse määrus vähendab nende teenistust 50.800 sendi peale. Peale selle on osa ehituse- ja välistöölisi, kes töötavad kuupalga alusel, asetatud väga imelikku seisukorda. Ka neid sunnitakse tegema, nõnda nagu päevatöölisigi, suvisel ajal 10 tundi ja talvisel ajal 6 tundi. Ei ole selge, kuidas jääb nende palgavahekorraga, kas palka suvekuudel suurendatakse ja talvekuudel jälle vähendatakse või mitte. Peale selle ei ole kuutöölised, samuti kui päevatöölisedki kindlustatud selle vastu, et siis, kui kätte jõuab see lühem tööaeg, s. o. 6-tunniline tööpäev, et siis nad tööle jäetakse. Teatavasti on kõik sellesse liiki kuuluvad töölised väljaspool koosseisu, nõnda et neid ei kaitse mitte Riigiteenistuse seadus, vaid neid võidakse, nõnda nagu iga päevatöölis, kahe-nädalase etteütlemisega teenistusest vallandada. Edasi, kuigi jäetakse päevatöölise tööle talvekuudeks ja antakse võimalus neile 6 tundi päevas töötada, siis tekib küsimus, kuidasviisi võivad nad end ja oma perekondi ära elatada, teenides Kr. 1.26 — Kr. 1.36 päevas. Siit on selge, et need töölised, kes aastakümneid on töötanud raudteel, kes raudtee ehituse- ja välistöödega vilunud on, on sunnitud raudteeteenistusest loobuma ja end registreerima tööbörsides, et sealt leida tööd ja selle läbi ka veidike suuremat tasu hädaabitööde varal. Ja ma usun, et Vabariigi Valitsus, võttes vastu seda määrust, ei mõelnud ometi seda, et juba niikuinii suurt tööpuudust ja töölise rohkust veel suurendama hakata. Tahaksin arvata, et kui see määrus Vabariigi Valitsuses arutamisel oli, et siis vähemalt kaaluti kõiki neid küsimusi. Ja muidugi ma arvan, et härra Teedeminister, võibolla kui ta vastab sellele arupärimisele, kui Riigikogu selle vastu võtab ja võimaluse selleks annab, et ta siis ütleb, et see määrus anti välja selleks, et saavutada kokkuhoidu. Aga kui ka niisugune arvamine oli Vabariigi Valitsusel selle määruse arutamise puhul, siis peab ütleva, et siin on Vabariigi Valitsus märgist mööda lasknud. Mul on praegu siin terve pakk materjale nende töölise koosolekute kohta, mis see määrus on esile kutsunud. Ja kõigist neist materjalidest jookseb punase joonena läbi vaid ainult protest selle Vabariigi Valitsuse seadusevastase määruse vastu. Ja töölised päris avameelselt ütlevad, et senikaua, kui see seadusevastane määrus maksab, ja töölisi nõndaviisi taga kiusatakse, ning 8-tunniline tööpäev välis- ja ehitusetöölise kohta uuesti maksuma ei panda, ei saa nemad korralikult töötada. Ma arvan, sellejuures ei

võida riik põrmugi, vaid vastupidi — kaotab. Esiteks, vilunud töölised lähevad ära, tulevad asemele vilumata töölised, kes kõigepealt peavad õppima, sest ei ole ükskõik, kas tööline seda tööd enne teinud või mitte, kuigi mõned arvavad, et remonditöö on lihtne, ei ole see nii, vaid see töö nõuab teatud vilumust, kogemusi j. n. e. Kuid uutel algajail seda ei ole, kahtlemata läheb töö kallimaks, sest seda tehakse kauem. Teiseks, vilunud töölised tunnevad, missugused materjalid on kohased ühe või teise töö jaoks, missugused materjalid on vastupidavamad ühe või teise surve juures, kuna vilumatul töölisel jällegi neid teadmisi ega kogemusi ei ole. Vilumatate töölise tagajärjel langeb kahtlemata tööviljakus, sest töölised, kes tööle jäävad, ei suuda loomulikult niipalju töötada, kui arvestada veel seda, et meil, raudteel, on seatud sisse nõndanimetatud osatööd, ja nende osatööde kvantum on niiõelda viimse võimaluseni suureks aetud. Kui osatööd sundida töolistele peale, et nad peavad seda tegema 10 tundi, siis loomulikult tõuseb see osatöö kvantum veelgi, ja nad ei suuda seda enam teha.

Edasi halvendab Vabariigi Valitsuse määrus töölise seisukorda veel seeläbi, et ta võtab võimaluse lisa sissetulekuid hankida. Töölised on ühes või teises kohas hankinud väikesi maalapikesi, kuhu pärast tööloppu minnes istutavad juurvilja j. n. e. Peale selle katsutakse siin-seal teha mingit kõrvaltööd, et seeläbi saavutada lisateenistust, et talvistel kuudel, kus väljaminekud suuremad, oleks kergem ära elada. Nüüd aga tõmbas Vabariigi Valitsuse määrus kriipsu kõigile neile lisandustele peale, ja tagajärg on see, et inimesed ei saa enam oma majanduslikku seisukorda nii korraldada, nagu varem hariliku normaal-tööpäeva juures oli võimalik teha, ja selle tagajärjel langeb sissetulek neil veelgi, ja talvekuudel, millal teenistus langeb, on nende seisukord katastroofiline.

Kõike seda kokku võttes, peab imestama, kuikaugele võidakse meil minna, ilma et endale aru antaks, kas viib säärane samm edasi või tagasi.

Isiiklikult olen veendumusel, et Vabariigi Valitsus on viidud Teedeministeeriumi kaudu eksiteele, ja et need uuendajad, kes sääraseid eluvõõraid määrusi Vabariigi Valitsusele vastuvõtmiseks soovitasid, ei tunne põrmugi meie Eesti riigile, Eesti rahvale ja Eesti proletariaadile kaasa.

Kui peeti vabadusesõda, ja kui samad raudteelased, ohverdasid kõik, mis vähegi võimalik oli, Eesti iseseisvuse loomiseks,

loobudes isegi Vene riigi hoiu- ja abiandmiskassadesse makstud maksudest, et ainult saavutada Eesti iseseisvust ja sellega paremat tulevikku, siis samal ajal need, kes praegu meil raudteesajandust juhivad, olles teiselpool piiri, ei teadnud midagi Eesti iseseisvusest, vaid võibolla isegi teritasid tääke ja valmistasid sõjariistu Eesti riigi vastu, tulevad nüüd ja panevad maksma määrused, mis täiesti eluvõõrad on.

Kõigil neil ettetoodud motiividel esitan Vabariigi Valitsusele arupärimise ja palun vastust järgmistele küsimustele:

1) Millistel põhjustel on Vabariigi Valitsus sellase seadusevastase määruse maksma pannud?

2) Millal mõtleb Vabariigi Valitsus selle seadusevastase määruse ära muuta ja läbi aasta kestva 8-tunnilise tööpäeva raudteede välis- ja ehitusetöölise kohta maksma panna?

Loodan, et Riigikogu esitatud arupärimise vastu võtab ja sellega võimaluse annab Vabariigi Valitsusele vastata, millest on tingitud selle määruse vajadus ja kui-võrt on see määrus mõjunud raudtee teenijaskonna peale.

Juhataja: (Hääletatakse.)
Arupärimise-ettepanekut toetab 24 Riigikogu liiget, seega ei ole arupärimise-ettepanek vastu võetud.

7. Järgmise koosoleku määramine.

Sekretär A. Schulbach (korra kohta): Arvestades Riigikogu rühmade poolt toodud motiive, teeb Riigikogu juhatus ettepaneku,

määrata Riigikogu järgmine koosolek täna, kell 5 pärast lõunat, võttes päevakorda järgmised punktid. (Päevakord vaata otsuste protokoll nr. 66, lisa nr. 7.)

Päevakorra kokkuseadmisel on Riigikogu juhatus arvestanud seda järjekorda, mis täna hommikul koosolekul kujunenud, selle vahega, et kolm vähemat seaduseelnõu, mille kohta arvata, et nad suuremaid vaidlusi ei tekita, on paigutatud enne üüriseaduse kaotamise seadust. Peale selle on võimalik, et veel mõned redaktsiooni komisjoni ettepanekud tulevad, mis enne koosoleku algust päevakorra etteotsa paigutatakse.

O. Kask (tõer): Teen ettepaneku, päevakorra 7. punkt — kaubandus- asutiste, ladude ja kontorite teenijate normaalpuhkeaja kindlustamise

seaduse muutmise seadus — I lugemisel — võtta päevakorra 4. punktiks.

L. Johanson (stp): Teen ettepaneku,

üüriseaduse kaotamise seadus — I lugemisel võtta viimseks päevakorra-punktiks.

Teised kõik on vähemad seaduseelnõud ja oleks tarvilik, et saaksid vastu võetud, kuna üüriseaduse kaotamise seaduse juures võiks tulla pikemaid vaidlusi, sest keskerakonnad ja parempoolsed erakonnad ei ole veel sõna võtnud. On karta, kui meie üüriseaduse kaotamise seaduse võtame päevakorra keskpaika, et siis seda kätte ei saa, mida kätte saada tahetakse. Nimelt tahetakse vähemad ja kiiremad seaduseelnõud, mis tähtaegadega seotud, vastu võtta. Kui aga võtame üüriseaduse kaotamise seaduse viimseks päevakorra-punktiks, siis on teda võimalik ilma kiirustamata arutada. Ei tohiks Riigikogu niisuguse suureulatusega küsimust nii kergesti vastu võtta, kui oopiumi või mõne muu ainega kauplemise seadust.

Juhataja: (Hääletatakse.) Rkl. Kase ettepanek on vastu võetud.

(Hääletatakse.) Rkl. Johanson'i ettepaneku poolt on 27 häält, vastu — 30 häält, seega tagasi lükatud. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Poolt on 29 häält, vastu — 37 häält, erapooletuid 1, seega on ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Sekretäri ettepanek on vastu võetud ühes parandusega.

Vaheaeg kl. 12.10 min. — kl. 12.32 min.

Koosolekut juhatab Esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi

A. Tõllassepp.

8. Vabariigi Valitsuse vastamine M. Martna küsimisele tööpuuduse kohta.

Juhataja: See päevakorra-punkt jääb vahele.

9. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele linnavalikogude Eesti tööliste partei j. n. e. rühmade likvideerimise kohta.

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud rahvasaadikud! Käesoleva arupärimise puhul tõi rkl. Martinson ette andmeid poliiti-

lise politsei tegevuse kohta, mis tõendasid, et sealpool provokatsioon süsteemiks on kujunenud.

Härra Kohtu- ja siseminister ei lükanud ühegi sõnaga neid andmeid ümber. Ja ta ei saanudki neid ümber lükata, sest ette toodi faktid, mida oli võimata ümber lükata. Mis mind aga imestama paneb, on härra Kohtu- ja siseministri vaikimine üldse sarnaste paljastuste puhul. (Kohtu- ja siseminister A. Anderkopp: Mis paljastuste?) Et kaitsepolitsei provotseerib. (Kohtu- ja siseminister A. Anderkopp: Mina lükkasin selle täiesti ümber. Ametkonnale ei ole mul midagi ette heita, nad on töötanud kui hobused.) Jah, kui nad töötavad kui hobused provotseerimise alal, siis see ei ole vabandus. Aga härra minister on selles küsimuses täiesti vaikinud ja sellega selle süsteemi heaks kiitnud.

Tsaariajal tapsid „ohranka“ agendid suurvürste, ja oli põhjendatud kahtlus, et nad valmistasid ette tsaari elu kallale kipumisi. Meil ei ole tsaari ega suurvürste, aga kuikaugele meil on provokatsioon ulatanud, seda on raske öelda inimesel, kes nende asjadega lähemalt tuttav ei ole. Ajalugu saab siin tulevikus selgitama nii mõndagi üllatust. Et poliitiline politsei lepiks meil ainult artiklite vabritseerimisega ajalehtedele, mis maksva riigikorra kukutamisele üles kutsuvad, nagu rkl. Martinson siin ette tõi, ja piirduks politseinikkude tapmisega Linkhorst'i-taoliste isikute kaudu, seda on raske uskuda. (J. Soots, põl: Aga mis see Linkhorst siis paha tegi?) Laskis ühe politseiniku surnuks. (J. Soots, põl: Ja selle eest sai karistatud.) Amnesteeritud.

Kommunistlikule liikumisele valmistab arenemiseks soodsa pinna meie vildak majandusepolitiika, mis sihitud laialiste rahvahulkade väljakurnamisele. Meie inimesed on aga siiski nii tagasihoidlikud, et nad kõigi majandusliikkude raskuste kiuste ei tee tarvilikke järeldusi.

Seepärast kasvatatakse meil kunstlikult kommunismi poliitilise politsei summadega. Sooviksin, et härra minister vastaks küsimusele, kuipalju neist kümnetest miljonitest, mida riigi eelarve teatava paragrahvi järgi nõutud, välja antakse Eesti riigi kukutamisele provotseerimiseks. Vastust sellele küsimusele, mis pärast kaitsepolitsei summadega ohtralt toetatud liikumise põrandapealne organ — Eesti tööliste partei nime all — suleti, ei ole vaja. See küsimus on selge vastuseta. Mooramaa mees oli oma töö teinud, Mooramaa mees võis minna. Linnavalimised olid läbi, ja järje-

korras ei olnud midagi. (J. Soots, põl: Parem jutustage Saaremaast.)

Nähtavasti oli viimasel ajal enamus poliitilise politsei meeste käest ära libisemas, sest partei ei avaldanud mingit riigivastast tegevust, nii et härra minister seisis päris nõutult. Võibolla ei olnud käepärast Linkhorst'i-taolisi mehi. Kuid meid ei huvita põrmugi küsimus, mispärast poliitiline politsei oma lapse enneaegu surmas, meid huvitab ainult see küsimus, mis on seotud linnavolikogude rühmade likvideerimisega.

Nende likvideerimise sisuliseks põhjenduseks ei ole muud öeldud, kui et seni ei ole suletud rühmad küll midagi seadusevastast teinud. Kuid ei või oodata, kuni nad midagi teevad. Milleks oleks siis kaitseisukorra seadust vaja, kui ei saa kõrvaldada omavalitsuse esindusekogudest inimesi ilma nende kohtu alla andmata. Umbes nii oli härra ministri vastus sõnasõnalt.

See vastus tõendab, et mitte ainult laste kätte ei või terariista usaldada, vaid et ka iga seaduse teostamist ei või iga ministri kätte usaldada.

Härra Kohtu- ja siseminister astus ametisse ja leidis toreda seaduse nimega Riigikorra kaitseseadus. Mis jaoks see suur-tükk seisab tarvitamata, läheb veel roostetama ja tehtigi sellest üks tugev pauk, mis pöörutas Tallinna linnavolikogu 25% paremale poole. Parem tiib sai 10 kohta rohkem pahema tiiva arvel, ja 86 linnavolikogu koosseisu juures teeb see umbes 25%. Nii et kehvad palgatöölised ja tüürikud olid oma hääled valimistel selleks andnud, et tööstureid ja majaomanikke viia volikokku. See Riigikorra kaitseseadus on tore riistapuu, tühistab ühe pauguga põhi-seadusega kindlustatud proportsionaalsuse põhimõtte, ja kuidas siis jätta kasutamata niisugune abinõu. Ei küsita sellest, et demokraatia vigaseks lastud. See lonkab meil niikuinii üht jalga pidi, vaja tal teine jalg ka alt ära lasta. Sääraste talituseviisi läbi on valimised muudetud janditamiseks, ja ei ole sugugi imeks panna, kui kodanikud kaotavad igasuguse usu õigusliku korra sisse. Selle asemel, et õiguslikku korda kindlustada, selle asemel on seadust tarvitatud selleks, et õiguslikku korda hävitada.

Juhataja: Rkl. Schulbach on esitanud lihtülemineku-vormeli:

„Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise arupärimisele linnavolikogude Eesti tööliste partei j. n. e. rühmade likvideerimise kohta, läheb Riigikogu päevakorras edasi.“

Edasi on rkl. Jõeäärelt motiveeritud ülemineku-vormel:

„Ära kuulates Vabariigi Valitsuse seletused Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt esitatud arupärimisele linnavolikogude Eesti tööliste partei j. n. e. rühmade likvideerimise kohta, tunnustab Riigikogu seletused mittehuldavaks ja läheb päevakorras edasi.“

A. Sirro (stp): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie praeguses poliitilises võitluses on tekkinud uus ajajärk või kuidas seda õieti nimetada, meie parempoolsed rühmitused, parempoolne vool on võtnud uue taktika. Tõendused uuele taktikale on käesolevas arupärimises ette toodud näited, kuidas talitatakse ja kuidas võideldakse selle võimu eest ja kuidas tahetakse oma kätte võimu saada mitteõiglasel teel. Kui arupärijad esitades arupärimise ei leia säärast teguviisi sise- ja kohtuministri poolt õige olema, ja kui siin on tahetud igaviisi näidata ja põhjendada, et see teguviis siiski õige oli, siis ei saa meie kuidagiviisi tunnistada, et see teguviis oleks õige olnud või õieti talitatud.

Eeskätt on teada, et üks osa Tallinna kodanikke, kes oma esindajad valinud Tallinna linnavolikogusse, on kaotanud oma esinduse, seega ka oma kaitse seetõttu, et need, kes linnavolikogus nende esindajatenä olid, olid poliitiliselt ilmavaatelt Eesti Vabariigi vastased. Aga siin ei ole põhjendatud, et just need isikud olid oma poliitilise ilmavaatega Eesti Vabariigi vastased. Kui siin ette toodi terve rea selle rühma kuuluvate isikute kohta, et need ei olevat kuulunud isegi Eesti tööliste partei nimekirja, siis ei olnud ometi ka mingisugust põhjust, neid inimesi, kes seal rühmas olid ja ei kuulunud selle partei nimekirja, sealt tagandada. Teiseks ei ole esitatud neile isikuile mingisugust kohtulikku süüdistust, ei ole neid mingisuguste süütegude eest otsekohe vastutusele võetud. Sellega on nende inimeste õigused ära võetud, need õigused, mis valimise seadus ette näeb, vähe sellest, ei ole üksi nende isikute õigused puudutatud, vaid ka nende kodanikkude, kes neid sinna valisid. (K. Päts, põl: Seda on kõike juba räägitud!) Arupärimise põhjendajad ja sõnavõtjad arupärimise poolt on näidanud, et säärasel teel parempoolsed voolud enestele rohkem kohti on püüdnud saada volikogudes. See on fakt. Need kohad on nüüd kätte saa-

dud. Kui härrad tööerakonnast ütlesid, et neil ei ole mingisugust tahet olnud nende kohtade järele, siis ei olnud see õige, sest kõik näited on selle poolt, et sel teel taheti lihtsalt omale kohti juurde saada. Ei saa kuidagi nende väidetega päri olla seepärast, et kui leiti see rühm seaduse järgi tarvilikuks tagandada, siis ei oleks pidanud teisi nende asemele kutsuma teistest rühmitustest. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p : Härra Sirro, seadus käsib teha, seda ei ole mitte mina teinud.) Seega on seaduste abil võimaldatud teistele neid kohti saada, et ülevõimu oma kätte saada ja talitada nii, nagu need teised rühmad soovivad. Kui sarnaselt talitatakse, tuleb küsida, kas saadakse sellega kätte kommunistliku liikumise likvideerimist. Meie teame, et eeskätt selle osa rahva olukord on äärmiselt raske ja vilets, ja kui nad valimiste kaudu omale esindajad valisid, keda pärastpoole esinduskogudest likvideeriti, ilma et otsekohesid süüdistusi nende isikute kohta oleks olnud, võib arvata, missugune meeleolu neil üldse tekib. Nad saavad aru, et valitsus püüab ikka ja alati nende õigusi ja soove kõrvale lükata, et valitsus ei taha nendega arvestada, ei taha isegi seda, et nende esindajad oleksid omavalitsuste kogudes, kes nende viletsusi seal esile tooksid, samuti nende rasket majanduslikku olukorda teatavaks teeb. (K. P ä t s, põl: Seda võivad sotsiaaldemokraadid teha.) Kas saadakse sellega seda kätte, nagu öeldakse, et tahetakse kommunistlikku liikumist likvideerida. Minu arvates vastupidi, neid inimesi, keda kõrvaldati volikogudest, võetakse pühade meestena, ja tulevikus, kui neil jällegi võimalus avaneb nimekirja kokku seada, ja seesugused mehed nimekirjasse satuvad, siis on küllalt neid, kes ütlevad, vaat kus on mehed, ükskord visati nad välja, aga jälle anname häälled neile, et neid sisse viia. (K. P ä t s, põl: Rumaluse vastu ei aita ka jumalad.)

Mulle tuleb meelde Eesti tööliste partei asutamise aeg. Siit kõnetoolilt on mitu korda rõhutatud, et meie parempoolsed erakonnad on selle sünnitamise nõuandjad olnud, isegi on siin härra Pätsi nimetatud. (K. P ä t s, põl: Jätke, see on juba vana jutt, sellega Teie ei saa midagi kätte.) Ega midagi rohkem kätte saada ei ole, kui nüüd kätte saadud on. Teie mäletate seda aega väga hästi, kui see partei loodi ja selle esindus Riigikokku tuli. Siis öeldi, et see partei olevat loodud täiks sotsialistidele krae vahele. (K. P ä t s, põl: Kui nüüd kadunud on, siis ei kihele enam.)

Selleks et täid kaduma ei lasta minna, selleks otsitakse abinõusid, sellel täil tahetakse kunstlikult hinge sees hoida, see on kunstlikult tunda anda, et see täi tõepoolest on tarvilik asi, ärge laske seda kaotsi minna, ärge laske seda välja surra. See on see, et neid likvideeritakse, sellega rahva silmis nende väärtus palju tõuseb, see on kunstlik täide elustamine. (K. P ä t s, põl: On halb, kui täi on, ja jälle halb, kui ei ole.) Nüüd on selge pilt kogu tegevusest. Kui taheti midagi kätte saada, siis pidi iseenesest mõista kõigeparemad abinõud selleks käsile võtma, et võidelda selle vastu, et sotsialistid ei tugevneks; et sotsialistide peale varju heita, selleks on kirjutatud kõigis kodanlikkudes lehtedes enne valimisi: vaadake seal on tõsised töölisteesindajad üles tõusnud, kes tõsiselt tööliste huvide eest võitlevad, ja on nimekirjad kokku seadnud, millega lähevad valimistele; nüüd pööravad töölisel sotsialistidele selja. Seda on tehtud sihilikult ja tehakse edasi. Nüüd näeme järk-järgult seda vilja: esiteks külvatakse, vilja kasvab, ja lõpuks saabub lõikus, ja siis lõigatakse vilja maha. Nüüd on lõikus käes, vilja on kätte saadud. Nüüd on esindajad, kes nendest nimekirjadest omavalitsuse esindustesse sattunud, ära saadetud, ja kohad on parempoolsete rühmitused endale saanud. (K. P ä t s, põl: Miks just parempoolsed? — M. J u h k a m, tõer: See on äärmiselt igav, seda olete 10 korda juba korranud, aga häälid juurde ei too see, uskuge.) Teie aga sellega absoluutselt midagi ei võida. Kui tahate Eesti riiki kindlustada, siis säärase taktikaga ja talituseviisidega ei saa teie kuigi kaugele, kui valitsus ühelt poolt esitab kõiksugused seaduseelnõud, mis vaesema rahva seisukorda halvendab ja kõiksugu takistusi teeb nende esindajate saatmisele omavalitsuse esinduskogusse. Igatahes sellega midagi head kätte ei saada, vaid umbusaldus Eestis valitsevate rühmituste vastu peab kasvama ja see kasvabki. Küsin, kas see Eesti riigile ja Eesti rahvale kasuks on, kui sääraselt talitatakse. Ei sugugi kasuks, vaid on suureks kahjuks, kui niisuguseid olukordi süvendatakse meie parempoolsetelt poliitilistelt rühmitustelt. Seda on ikka ja alati näha. (K. P ä t s, põl: Mis Teie räägite, teisel teie mehed rääkisid palju paremini seda.) Eesti rahvas on võidelnud ennastalgavalt selleks, et ennast kunagi maksma panna iseseisva rahvana. Ja kui nüüd teie oma suure tarkusega tahate seda, mis Eesti rahvas kätte võidelnud, sääraselt ära hävitada, see on lubamatu tegu.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Küsimuse kohta on mitmed meie rühma liikmed sõna võtnud. Minu lühikene sõnavõtmine on tingitud ainult härra Kase, kui tööerakonna esindaja, kummalisest kõnest läinud arupärimis-koosolekul. Härra Kask heitis meile, sotsialistidele, ette seda, et meie sellase tühise asjaga, nagu käesolev arupärimine, raiskame Riigikogu aega. Riigikogul olevat tarvis rida seaduseelnõusid vastu võtta, meie rühm aga takistavat Riigikogu tööd oma arupärimistega ja sõnavõtmistega selle juures. (O. Kase, tõer vahelhüüe.) Kui Teie veel kord seda alla kriipsutate, siis leian, et minu praegune sõnavõtmine seda enam on põhjendatud.

Kõigepealt tahan märkida, et oleme Eestis arusaamise suhtes sellest, mis on demokraatia, astunud uude ajajärku. Kadunud J. Vilms ei oleks tööerakondlasena sõandanud sellaseid mõtteid avaldada, nagu härra Kask mõõdnud koosolekul avaldas ja täna seda kinnitab.

Meie omavalitsuse esindusekogude valimiste suhtes on maksev põhiseaduse norm, mis ütleb, et „Omavalitsusüksuste esituskogud valitakse üleüldisel, ühetaolisel, otsekohesel ja salasel hääletamisel proportsionaalsuse põhimõtete alusel.“ Vastavad valimisseadused püüavad neid põhimõtteid piinliku hoolega ellu viia. On ette nähtud, kuidas sellekohased komisjonid peavad lugema hoolega hääli ja kriipsutusi. Olen ise neist komisjonidest osa võtnud, olen pidanud pealtnägijaks olema, kuidas komisjonid piinliku hoolega üksikuid kriipsutusi loevad selleks, et mingisugust eksitust, mingisugust viga valimistel ei tuleks, et valimiste tulemused vastaksid täpselt põhiseaduses ettenähtud tingimustele. Nüüd näeme aga, et riigivõim likvideerib omavalitsuse esindusekogudest korruga terve rühma.

Mis sünnib selle järele? Mitte uued valimised, vaid teised rühmad jaotavad lihtsalt kohad omavahel ära. Küsin, kas see vastab põhiseaduse sellekohase paragrahvi mõttele? Kas tahetakse valimistel lihtsalt mängu teha, et valimised sünniksiküll proportsionaalselt j. n. e., kuid pärast jätta omale vabadus talitada teisiti. (K. Päts, põl: Siis oleksite pidanud seda kõnelema, kui seadus tehti.) Härra Päts, siis rääkisime meie. Kuid siis öeldi ka, et ega's riigivõim uisa rühmi likvideerima hakka.

Meie rühma kõnelejad juhtisid juba tähelepanu sellele, et antud juhul tööliste rühmade likvideerimiseks küllaldasid põhjusi

ei ole, ma ei peatu sellepärast sellel küsimisel.

Iseloomulik on, kuidas meil demokraatiast aru saadakse. (J. Holberg, põl: Ega see asjasse ei puutu!) See puutub väga asjasse. Kui niisugune arusaamine süveneb, nagu härra Kask seda väljendas, siis on see tõbi, mis meie väikesele rahvale võib saada hädadohtlikuks. (K. Päts, põl: Siis ei tohiks väikeste rühmade esindust Riigikogu valimistel ka mitte kõrvaldada.) Võibolla on Teil, härra Päts, õigus, aga see on teine küsimus. Siin ei ole tegemist teatava rühma tsensuse sisseseadmise, vaid — Tallinna suhtes eriti — võrdlemisi suure rühma likvideerimisega ja asjaoluga, et vabastatud kohad jaotatakse teiste rühmade vahel. Kui õige väikesi rühmi ei lasta tulla Riigikokku, siis selle läbi ei muutu teiste rühmade vahekorrad. (K. Päts, põl: Ega's auk sisse ei jää! Puht proportsionaalsuse vastu patustatakse.) Teataval määral küll, ma seda ei salga, sest proportsionaalsuse põhimõte ei jää sirgeks. Kuid siin võib siiski aru saada väikesest nõksust. (K. Päts, põl: Millal see nõks väike ja millal suur?) Kui seda kriteeriumi ei ole enam, siis on ju rasked rääkida. Meie ei saa maapealseid asju üldse nii käsitada, et need kas täiesti mustad või täiesti valged oleksid. Pea iga asja juures tuleb tegemist teha... (K. Päts, põl: Elunõuetega!) olgu elunõuetega, kuid igal asjal on ka omad piirid. (K. Päts, põl: Nendest piiridest võib arupärimine rääkida, mitte põhimõtetest.) See on ka põhimõtete küsimus. Eesti demokraatial peab piir olema, millest ei tohi üle minna. On väga kurb, et seda arusaamist ei ole nendel, kes on tahtnud meie demokraatia mõtet kanda.

Kui tulla ütlema, et arupärimises käsitatud küsimus on tühi küsimus, nimelt, et suured rühmad likvideeritakse, ja vabastatud kohad teiste vahel jagatakse, siis on niisugune arusaamine ebaõige, niisugune „demokraatia“ mäda ja hädadohtlik meie riiklusele. Kui kaugel lõpuks minnakse sellase demokraatiast ebaarusaamisega! (J. Holberg, põl: Härra Oinas, Teie olete haritud inimene, mis Teie seda ära kulunud sõna niipalju tarvitate!)

Edasi avaldas härra Kask arvamist, et sotsialistidel olevat arusaamine, et haigeid töölisi tuleks paigutada mitte kodanlaste haigemajadesse, vaid sotsialistide haigemajadesse, ja et sotsialistid olevat arvamisel, nagu oleks olemas kodanlik ja sotsialistlik arstiteadus, mis üksteisega vastolus. Pean siin kõige kategoorilisemalt kinnita-

ma, et see kõik on härra Kase väljamõeldis. Ükski sotsialist ei ole kuskil avaldanud sellaseid mõtteid.

Tõsi, meie olime seisukohal, et haigekassade liit saaks omale tiisikuse sanatooriumi, kuid mitte seepärast, et seal võidaks mingi sotsialistliku arstiteaduse järgi haigeid ravitseda, vaid et haigekassade liit, kui suurem tervishoidlik koondis Eestis, saaks omale arstimise asutuse. (Vahel h ü e.) Meie ei ole sellel seisukohal, et kui ühel tiisikuse vastu võitlemise seltsil on sanatoorium olemas, et siis enam mingi teine suurem organisatsioon ei tohi sanatooriume asutada. Kuid meie ei ole kunagi haigekassade sanatooriumi sellelt seisukohalt kaitsnud, nagu oleks olemas sotsialistlik ja kodanlik arstiteadus. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n : Aga tiisikus ei tunne ka klassivahesid.) Tiisikus ei tunne klassivahesid, küll aga klassivahed tiisikust!

Tiisikuse vastu võitlemiseks tuleb meie arvates rakendada ka töölisorganisatsioon, tuleb võimaldada, et ka töölisklass tiisikuse haiguse ravitsemisele omad käed külge paneb. Sest just töölisklassi kurnab see haigus kõige enam. Miks me peaksime seda takistama, kui töölised rakendavad tiisikuse vastu võitlemiseks oma jõu ja energia? Miks meil sealjuures hädaldatakse?! Ja tehakse oletusi, nagu sotsialistid nõuaksid mingisuguseid sotsialistlikke ravilaid.

Riigikogu läbirääkimistel peaks olema teatud tasapind, mis vastaks meie rahva kultuurilisele tasapinnale. Kui sellelt madalamale laskutakse, siis diskrediteeritakse end rahva silmis. Riigikogu tasapind kistakse liiga madalale, kui tullakse esile laste rumalustega. Riigikogus ei peaks kõik olema lubatud, kui tahetakse kõrgel hoida lugupidamist Riigikogu vastu.

H. M a r t i n s o n (s t p) : Nagu kõigist läbirääkimistest, mis selle arupärimise puhul ette toodud, selgub, on tõepoolest nende omavalitsuse esindusekogude sulgemisega liiga ette tõtatud. Ette tõtatud, ilma et selleks tõsiseid süüdistusi oleks ette toodud. On tahetud, nagu Kohtu- ja siseministri seletustest selgub, ette jõuda, et nad ei jõuaks midagi seadusevastalist teha. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p : Härra Martinson, nii ei ole mina öelnud.) See on sarnane juhtumisele, nagu ütleks keegi teisele: Sina oled hobusevaras, sind on tarvis vangistada. Teine vastab, et tema ei olevat üldse mõelnudki hobust varastada, aga süüdistaja vastab:

kui sa küll seniajani veel varastanud ei ole, aga sa võid varastada, sul on niisugune nägu, ja sellepärast võib sind trahvida. Arvan, ei ole kellelgi otsa ette kirjutatud, millal ta varastama hakkab. On küllalt ametnikke olnud isegi kõrgetel kohtadel, kelle kohta kahtlasi jutte on liikunud, aga keegi pole mõelnud neid enne kõrvaldada, kui nende süü selgeks tehtud, või neid otsekoheselt süüdistatud. Niisama poleks ka põhjust olnud tööliste esindusekogusid omavalitsustes likvideerida enne, kui nende süü kindlaks tehtud.

Mina usun, lugupeetud Riigikogu liikmed, suuremalt osalt vist tunnevad vana juutide ajalugu, seda lugu piiblist, milles jutustatakse, kuidas Vaarao Israeli rahvast telliskividetegemisega liiga palju piinas j. n. e. Tagajärg oli see, „mida rohkem neid vaevati, seda rohkem neid sai.“ Kas siin ei ole samane lugu? Annab tõsiselt karta, et mida rohkem töölisi vaevatakse, ja vaevamine see on, seda vihasemaks nad saavad, seda suurem pahameel tõuseb meie vallitsuse tegevuse vastu. Ei ole sugugi otstarbekohane ilmaaegu nii karm olla, sellega ei võidelda kommunismi hädaohu vastu, sellega just soodustatakse seda, sellega luuakse kommunismile pinda. Inimesed lähevad vihasemaks, neil pole midagi kaotada, nende vastu on ülekohtune olnud, nemad vastavad samaga. (J. F u k s, as: Härra Martinson, hunta karta, siis metsa ei tohi minna.) Mina ei ole kunagi kommunist olnud ega pole seda liikumist poolendanud, aga arvan, et kõige õigem oleks, kui neid põranda peal lastakse tegutseda. Avalik liikumine ei ole kaugeltki nii hädaohtlik, kui salalik, nurga tagant peale tungimine. Praeguse teguviisiga surutakse neid nurgatagant pealetungimisele. Näiteid võiks tuua teistest riikidest. On väikesi riike, kus kommunistlik partei on täitsa lubatud. (J. H o l b e r g, põl: Kus kohas?) Näiteks Norras ja Rootsis on see lubatud ja ei ole sellest mingit hädaohu. Usun, meie Eesti riik ei ole nii nõrk, et ta tarvitseks kommunistlist liikumist nii väga karta, mis õieti meil kunstlik sünnitus on. Selle juured ei ole nii sügaval, kui kardetakse, ja avalikult tegutsedes, ei ole kommunistid kaugeltki nii hädaohtlikud kui arvatakse. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n : See on kommunistlik võte.) Teie teate ometi, et salajane meelitab, keelatud viili paistab magus olema. (J. F u k s, as: Eeval oli see magus.) Noored leiavad, et seal on midagi, mis ligi tõmbab. Eks me ole kõik omal ajal noored olnud, ka Teie, härra Päts, olete noo-

relt enam tulipea olnud. (K. P ä t s, põl: Ma ei ole veel vana praegugi.) Noh, tulipea ammugi mitte enam!

Mina olen sel seisukohal, kui meil kommuniste põrandapeale lastakse, siis ei oleks mingisugust tarvidust sääraseid surveabinõusid ette võtta, nagu praegu, see vool ajajooksul kaob.

O. K a s k (töer): Auväärt Riigikogu liikmed! Tahan tuua ainult paar märkust. Lugupeetud rahvasaadik Oinas võttis väga traagiliselt ja tõsiselt küsimust... (V a h e l h ü ü d e d.) ja tegi etteheiteid, et Riigikogu liikmete tasapind olevat alla viidud. Siin on ekslik tõlgitsemine. On räägitud kodanlikust ja sotsialistlikust spordist, j. n. e. ikka eraldamine. Mina ei ole öelnud kodanlik ja sotsialistlik arstiteadus. Kui nii arutada, siis võib ei tea kui kaugele minna. (A. O i n a s, stp: Meie argumentid ei ole nii labased, kui Teie.) Aga vaadake, auväärt dshentlmen sotsialistlikust tiivast, kui sotsialistid nii korduvalt täis viha ja vaenu on kodanikkudele rühmadele kallale tulnud, ja kui mõned „pirnid“ väga sõbralikult vastu antakse, siis leitakse, et tasapind on langema hakanud j. n. e. Ei pruugiks niiviisi huupi talitada. Ma olen Teile, auväärt rahvasaadik Oinas, tänulik, sest kui sotsialistid mind või mu kaasvõitlejaid kui kodanlasi kiitma hakkaksid, siis peaksin tõsiselt mõtlema, mis kurja või halba ma olen hakanud tegema. Aga kui nad mind kurjustavad ja sõimavad, siis olen rahulik ja tean, et käin õiget rada.

Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahan mõne lühikese märkusega vastata vaidluste lõppemisel neile seletustele ja asjaoludele, mis kuuldavale tulid. Pean kõigepealt ütleva, et kui asutakse siia kõnetooli rääkima, siis peaks igal asjal oma loogiline alus olema. Käesoleval korral aga ei ole arupärijad katsunud mingit loogilist alust oma seletustele leida. Teie olete omalajal ette heitnud, et koalitsiooni-ringkonnad olevat pannud täi sotsialistide krae vahele. Nüüd, kus sama koalitsioon täi ära võtab, ei olda sellega jällegi rahul. Teie olete väitnud, et Eesti tööliste partei ei ole muud, kui kaitsepolitsei organ... (M. M a r t n a, stp: Kuidas Teie võtate teised inimesed ära ja panete oma inimesed asemele?) Ma ei ole kedagi oma inimest, härra Martna, asemele pannud. Kui see nii on, et kogu see partei on kaitsepolitsei sünnitus ja kaitsepolitseile kasu-

lik asutus, siis, härrad Riigikogu liikmed, ma küsiks, mis ajast saadik ministeerium nii rumalaks on läinud, et ta oma head sõpra hakkab lõhkuma? Teie seletasite, et Pärnus ja Tartus olevat tööliste partei lõõnud tööerakonnaga ühte blokki. Mis siis nüüd juhtunud on Teie loogika järgi? Nüüd tuleb välja, et likvideeritakse oma sõpru. Ja mitte ainult seda, vaid et osa neist töölisparteilastest langeb ka sotsialistide arvele, tähendab opositsioon väheneb ja sotsialistide arv suureneb. Ka siin, nagu näeme, ei ole sotsialistidel loogikat. Pikemaalt nende asjade juures peatuda ei ole peale selle vist küll tarvilik, kuna arupärijate üks juhtmõte teisele risti vastu käib. Nii võib igat asja seletada, aga et sellel mõtet või alust oleks, seda ei saa öelda. Käesolev küsimus peaks iseenesest lihtne ja selge olema. Härra Martinson tähendas, et Tallinna linnavolikogus olevat likvideeritud rühmas nüüsgused isikud olnud, kes ei olnudki sugugi Eesti tööliste partei liikmed. Kui Teie nii räägite, siis Teie ei tunne seda parteid, ja ma tean, et Teie ei või tunda, muidu ei oleks see partei Teilt ära võetud. (H. M a r t i n s o n, stp: Tean!) Kust Teie nende asju nii hästi siis teate? (H. M a r t i n s o n'i, stp vahelhüüe.) Siis tuleb välja, et Teie ka ühenduses olete, ja mulle on see päris uudis kuulda. (O. G u s t a v s o n, stp: Nõudke Riigikogust välja!) Härra Gustavson, Teie teeksite oma temperamendiga valitsuses olles vist küll selle nalja ära. Mineval korral võtsite minu isiku kallal koguni arsti kohused enda peale, sorisite kõik mu kõpsud ja maksad läbi, risti ja põigiti, ja miks ei peaks Teie muudki oskama? Et rühmas suurem osa liikmeid oli tööliste parteis, seda tõendavad nende oma andmed, mis meil olemas, sest valimise üleskutses oli öeldud, palju neil Eesti tööliste partei liikmeid oli, 14 rühma liikmest oli 9 parteist, kümnes tööliste klubi liige. (V a h e l h ü ü e.) Seda olen ma öelnud, ning härra Martinson, kes asja ei tunne, ei saa ka teist tõendada. (V a h e l h ü ü e.) Mul ei ole põhjust kahelda nende andmete juures, sest need inimesed teadsid ise kõige paremini, kuipalju neil ja kust tegelasi oli. (H. M a r t i n s o n'i, stp vahelhüüe.) Härra Martinson, ma ei tee Teile etteheiteid, ei taha sugugi ette heita, et Teid sealt välja visati, vastupidi, olen rõõmus selle üle. (V a h e l h ü ü e.)

Küsimuse lahendab kõige selgemini see asjaolu, missugusel seisukohal arupärimise esitajad omalajal on olnud selle rühma suhtes. Ma võin mõne rea ette lugeda

sotsialistide häälekandjast, see on „Rahva Sõnast“, kus on valgustatud seda osa, mis Eesti tööliste parteil iseenesest on. Siin on öeldud, et „... valitseb Eesti kommunistlikus parteis ja tema legaalses teisikus Eesti tööliste parteis...“ Samas öeldakse edasi, et „Eesti tööliste partei töötab kõrgemalt poolt saadud instruksioonide kohaselt“ j. n. e. Peale selle öeldakse, et kaaverlased on Eestis kaasa aidanud kommunistliku partei loomisele. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) See on lühidalt sotsialistide lehe kokkuvõtte selleks, et näidata, et Eesti tööliste partei ei olnud muud, kui kommunistliku põrandaaluse partei rakukene. (V a h e l h ü ü e.) Nüüd võisid arupärimise puhul Riigikogu liikmed aga näha, kuid sotsialistid asjale teise otsa olid pööranud, ja muidugi selleks, et põhjust oleks valitsusele midagi ette heita.

Mis puutub rühmitustesse endisse, siis olen andmed ette kandnud, mis nende rühmituste kohta olemas, ja ma arvan, et siia mul enam midagi juurde lisada ei ole. Ma olen näidanud, et linnavolikogu rühmad on loodud Eesti tööliste partei poolt, samuti olen näidanud, et nimekirjad on kokku seadnud täielikult põrandaalune kommunistlik partei. Samuti olen tähendanud, et mitmete tegelaste kohta on uurimused käimas, ja minul ei ole õigust kohtu-uurimuste andmeid ette kanda üksikute isikute kohta, seni kui see töö ei ole lõpetatud. Need inimesed, kes seal sees olid, on juhtnõore saanud põrandaaluselt parteilt, ja öelge, mis ma pidin siis tegema, kui teada sain, et seal on rakukene, mis seisab kommunistliku organisatsiooni teenistuses.

Kui öeldakse, et tähendatud likvideerimine ei ole põhiseadusega kokkukõlas, siis olen tähendanud sellele, et selle küsimuse lahendamisel Riigikogu ei saa võtta oma peale ülesandeid, mis on antud Riigikohtule. Riigikohus valvab põhiseaduse täitmise järgi ja annab seaduste, määruste ja valitsuse sammude kohta oma otsused. Meil on teada Riigikohtu otsuse motiivid 1. veebr. 1927, kus sama küsimus omaaegse sulgemise pärast arutamisel oli. Seal öeldakse, et ei ole selles sammus ei põhiseaduse rikkumist, ei ka proportsionaalse valimisviisi rikkumist. (P a h e m a l t poolt: Ei ole nõnda!) Ma loen siis teile Riigikohtu otsuse motiivid ette, kus järgmist öeldakse: „Mis puutub kaebajate väitesse, et tähendatud valimisseaduse § 60—63 ja 67 ei olevat kooskõlas põhiseaduse § 76 järele ülesseatud proportsionaalsuse põhimõttega ja et seega need paragrahvid olevat põhiseaduse vastased, siis tuleb ka

seda väidet mitte kaaluvaks lugeda. Valimistega, mis proportsionaalsuse põhimõtte alusel toimie pannakse, tahetakse kätte saada, et rahvaesitus ei osutuks ainult ühe poliitilise rühmituse esituseks, kuigi selle ümber on koondatud valijate enamus, vaid et rahva esituskogus oleks esitatud võimalikult kõik niisugused poliitilised koondused ehk ühesuguste ideede pooldajate rühmitused, millel proportsionaalselt nende suurusele ja rahva esituskogu liikmete arvule tähtsus võib olla. Selles suhtes on proportsionaal-valimisüsteemis kõige suurema tähtsusega see, missuguse meetodi järele üksikute ühenduste ja koonduste vahel mandaatide jaotamine sünnib. Nende meetodite arv on praegusel ajal juba väga suur ja võib veel suuremaks minna, ilma et sellepärast öelda võiks, et ühe ehk teise meetodi tarvitamisel valimise süsteem ei seisaks proportsionaalsuse põhimõtete alusel.“

Siit teeb Riigikohus järelduse, et valituseorganid valimisseadust ja põhiseadust rikkunud ei ole, ja jätab palve tähele panemata. (O. G u s t a v s o n, stp: Härra minister, mis sünniks siis, kui kõigest kaks rühma oleks linnavolikogus, kas on see proportsionaalsuse rikkumine?) Mis sünnib siis, kui ühtki ei ole?! Iga asja võib absurdini viia. (O. G u s t a v s o n, stp: Kas see on absurd, kui linnavolikogus kaks rühma on esitatud?)

Lõpuks peaksin lühidalt juurde lisama seda, et see küsimus on otsaga jõudnud kaebuse korras juba Riigikohtusse, ja Riigikogul ei ole põhjust seda kaaluma hakata. Riigikogul ei ole mitte õigust ega ka tarvidust seda võimu, mis Riigikohtule seaduslikul teel on antud, enda peale võtta. Küsimus on seal. Võin öelda, kui vast mina omas motifikatsioonis mõned puudused olen teinud, siis otsustab nende üle Riigikohus. Kui tõepoolest vast puudus leitakse, siis parandatakse ka viga. Mina aga ütlen, et selle otsuse juurde, mida tegin, ka jään, mina sellest tagasi ei astu ja likvideerin need rühmad ikkagi, täites Riigikohtu näpunäidet. Kui aga Riigikogu peaks nüüd ette jõudma Riigikohtust, siis on Riigikogu vildakale teele asunud sellepärast, et Riigikogu seda asja juriidilisest küljest kaaluma hakata ei tohiks. See on kõik, mis minul öelda oleks.

Ei ole selles arupärimises olnud ei loogilisi aluseid, ei saadud ka ümber lükata seda, et rühmad on olnud kommunistlikud rakukesed, töötanud põrandaaluste juhtnõõride järgi, et nimekirjad on isegi kokku seatud põrandaalt, ja rühma tegelased on

olnud ühenduses põrandaaluste tegelastega. Ma usun, edaspidi avaneb mul võimalus avalikult sellest rohkem teatada, ja võin juurde lisada, et mõne nende inimesega tuleb päris tõsiselt rääkida. (A. Oinas, stp: Kaitsepolitseil oli see omalajal kõik teada.) Ärge rääkige niisugust asja. Teie inimesed olid 1925. a. valitsuses, kui selleaegne siseminister analoogilised rühmad liikvideeris, siis ei rääkinud keegi teist sõnagi. Nüüd olete valitsusest väljas ja räägite niisuguseid asju ning arvustate valitsuse sammu, mida omalajal kaasa teinud. (A. Oinas, stp: Ei olnud valitsuses.) Jah, just 1925. a. härra Jaakson'i valitsuse ajal, kust Teie rühma tegelased ka osa võtsid. Mis Teie räägite ebatõtt, härra Oinas, ja salgate tõsiasju!

H. Martinson (stp, fakt. märk.): Faktilise märkusena oleks mul Riigikogu tähelepanu juhtida ühele võõrrii ütelusele, mida härra Kohtu- ja siseminister tarvitas minu kohta. Härra Kohtu- ja siseminister — ei tea, kas mitteteadmise pärast või kõne ägeduses — ütles, et mina olevat Eesti tööliste parteist välja visatud. See ei vasta tõele. Mind ei ole mitte välja heidetud, vaid mina ise teatasin selle partei kongressil oma parteist väljaastumist ja kongressilt lahkumist. Isegi saatkond saadeti koju minu juurde palvega, ma tulgu tagasi, kokkulepe olevat võimalik. Härra Kohtu- ja siseministri ütelus, et mind olevat välja heidetud, on täiesti vale. (Kohtu- ja siseminister A. Anderson: Sellepärast just kongressil jäite vähemusse, Teid ei valitud enam.) Valimisi ei olnudki veel, astusin ennem välja, sest kongressil võetud suunaga ei saanud mina kaasa minna. Valitsuse esindaja vähemalt ei tohiks sarnaseid ütelusi tarvitada ega valeandmetega opereerida.

Motiveeritud üleminekuvormel (lhk. 1203.) lükatakse tagasi.

Lihtüleminekuvormel (lhk. 1203) võetakse vastu.

10. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele Võru õpetajate seminaride sulgemise kavatsuse kohta.

(Vahelhüüded. — J. Fuks, as: Seal ei ole enam kavatsust, seal on juba suletud. — O. Gustavson'i stp vahelhüüe.)

Juhataja: Ma palun Riigikogu liikmeid juhatajat mitte segada.

Hariduse- ja sotsiaalminister J. Hüneron: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui see küsimus meil viimati arutamisel oli, siis oli mul au Vabariigi Valitsuse nimel teatada, et niisugust sündmust pole olnud, mille kohta arupärimine sisult käib, ja sellelt seisukohalt andsin ma ka vastuse. Käesoleval korral on aga seisukord selle poolest muutunud, et Vabariigi Valitsus on otsustanud Võru õpetajate seminaride sulgeda, ja sellepärast võiksin ma ka sellelt seisukohalt juba küsimuse käsitamisele asuda.

Tahaksin tähendada sellele, et Võru seminaride sulgemine põhimõttelikult ei lähe lahku teiste seminaride sulgemisest, et siin on tegemist süsteemi muutmise ja õpetajate ettevalmistamisega, ja et selles mõttes tuleks nüüd käsitada niihästi Võru kui ka teiste seminaride sulgemise küsimust, et ükskord sellest küsimusest võiks aru saada. (O. Gustavson, stp: Härra minister, üks vanasõna ütleb, et enne vana kaevu ei lõhuta, kui uus valmis pole.) Aga kui see uus kaev peab just vana kaevu kohale tulema, on siiski tarvilikud mõned ümberkorraldused. Meil tõusis omalajal küsimus, kus on Eesti keskpaik, ja ma tean, et paljud pidavad Valka Eesti keskpaigaks, võibolla mõnel on seks keskpaigaks Võru. (Keskelt: Paide!) See on selle järgi, kuidas asjast aru saadakse. Nii võib ka Võru seminaride küsimuse üles tõsta.

Kuid selles ei seisa asi. Tahtsin tähendada, et oleks tarvis üldse käsitada küsimust, mispärast seminarid suletakse ja kuidas valitsus kavatab teisel teel õpetajaid ette valmistama hakata. Olen juba Riigikogu haridusekomisjonis sellest kõneldud ja vastavad andmed ette kandnud, ning pean ka Riigikogus neid andmeid kasutama ja ette tooma. Hariduseministrile on tehtud etteheiteid, et ta ei ole küllaliselt toonud ette andmeid, ning ei ole tahtnud. — eriti tahtmise juures kaheldakse — ega suutnud põhjendada ja selgitada seda küsimust. — kõik sündivat liiga kiiresti, ülepeakaela j. n. e. Seepärast tahaksin ette tuua andmed, mis hariduseministeeriumil selle küsimuse juures aluseks olnud.

Seminaride ülesanne on õpetajate ettevalmistamine, ja seepärast tahan Riigikogule kõigepealt anda ülevaate selle kohta, kui palju on meil koole, kui palju selleks õpetajaid tarvis ja kuidas neid suudetakse ette valmistada.

Kui võtame käesoleva kooliaasta, mis varsti lõpule jõuab, see on 1929./30. kooliaasta, siis on meil praegu Eestis 1274 avalikku algkooli, 7 riigi poolt ülevalpeetavat

kooli, 5 seminari, 1 kurtummade kool ja 1 hoolekandekool. Kokku 1.311 algkooli 3.665 klassikomplektiga. Õpetajaid neis 4.024. Nendest on 3.924 avalikkudes algkoolides. Eelmisel kooliaastal oli õpetajate arv algkoolides 4.061, aasta varem — 4.101, 1926./27. a. — 4.075, 1925./26. a. — 3.940, 1924./25. a. — 3.975.

Nagu neist arvudest näha, on õpetajate arv algkoolides stabiilne, kõikides umbes 4 tuhande ümber, kusjuures viimased kolm aastat on näidanud vähenemise tendentsi, mida võib seletada sellega, et osa algkoolide tunde on läinud täienduskoolide õpetajate kätte.

Olemasolevad andmed näitavad, et 1930./31. kooliaastal algab õpilaste tõus, ja siis võib eeldada, et sellele järgneb ka õpetajate tõus, umbes 4.100 peale.

1927. aastal, kui esimest korda kerkis üles algkooli õpetajate üleproduktiooni küsimus, nõudis hariduseministeerium koolivalitsustelt andmeid lahkunud õpetajate kohta. Nende andmete järele lahkus jäädavalt: 1924./25. a. — 295 isikut, ehk 7,4% õpetajate üldarvust, 1925./26. a. — 222 isikut, ehk 5,6% õpetajate üldarvust, 1926./27. a. — 216 ehk 5,3% õpetajate üldarvust. 1924./25. a. on lahkunud õpetajate arv suurem, kuna 1. jaanuarist hakkas maksma pensioniseadus, mille tõttu paljud vanemad õpetajad pensionile läksid. Järgmistel aastatel langeb lahkunud õpetajate arv. Minu arvates tuleks õpetajate ametisolemise ajaks keskmiselt võtta 20 aastat. 1926./27. a. — 18,8%, seega oleks lahkunud õpetajate arv 5% õpetajate üldarvust. Seda protsenti täiendavad eelmised andmed 1924./25. a. — 1926./27. õppeaastani. Mingisuguseid muid andmeid meie kooliõpetajate lahkumise kohta ei ole.

Iga aasta tuleks meil ette valmistada õpetajaid praeguse algkooliseaduse juures 205 isikut. Vabariigi esimestel aastatel sündis õpetajate ettevalmistamine suurel määral kolmeaastaste suvekursuste kaudu. Seminarid suutsid algul väga vähe meile õpetajaid anda. Nad andsid 1920. a. 16 isikut, 1921. a. — 19, 1922. a. — 58. 1923. a. alates hakkavad õpetajaid andma üheaastased pedagoogilised kursused, kuhu võeti vastu keskkooli lõpetajaid. Sellest ajast peale on meil õpetajaid juurde tulnud 1923. a. — 170, 1924. a. — 197, 1925. a. — 261, 1926. a. — 260, 1927. a. — 222. Ma palun seda tähele panna, et neil aastatel ei tulnud kõik õpetajad seminaridest, vaid üheaastased pedagoogilised kursused koos seminaridega andsid meile selle arvu.

1928. a. neid kursusi ei olnud. Semi-

narid üksi andsid 204 õpetajat. 1929. a. langes see arv 166, 1930. a. on oodata 168, võibolla, et mõni üksik ära langeb. Nii on meil seminarid ja aastased pedagoogilised kursused andnud kokku 1929. a. 1.573 õpetajat. Nõnda on täielikuma ettevalmistusega õpetajaid 1.573 Eesti ajal ette valmistatud. Nagu neist andmetest selgub, on viimastel aastatel uute õpetajate juurdevool alla normi. Seda tõendab ka see asjaolu, et kõik seminaride lõpetajad on kohad saanud, ja paljudele kohtadele, eriti Petserimaal ja vene koolidesse on määratud teistsuguse ettevalmistusega õpetajad, veneaegse ettevalmistusega.

1929. a. seminaride lõpetajatest olid 1. oktoobriks 1929. a. vabad ainult 26 isikut. (J. Voiman, stp: Tähendab, õpetajaid ei valmistata niipalju, kui tarvis, ja seepärast tuleb seminar sulgeda.) Olid vabad 26, kes juba õppeaasta esimesel poolel said ka alalised või ajutised kohad, ja nüüd on kevade poole puudus ettevalmistatud õpetajate kandidaatidest. Näiteks Pärnumaa koolivalitsus on mitmel korral selle talve jooksul pööranud selles asjas Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi poole küsimisega. Arvatavasti on seisukord teistes koolivalitsustes veelgi pahem, sest Pärnumaal on teenistuse tingimused paremad kui mujal, ja seepärast sinna suurem uute kandidaatide tung.

Kõigil toodud andmetel tuleb tähendada, et praegune õpetajate ettevalmistamine seminaride kaudu ilma seminaride laiendamiseta ja sellega ühes riigikassa kulude suurendamiseta ei suuda sellel määral kooliõpetajaid ette valmistada, nagu sundlik algkoolide võrk praegu nõuab.

Ja mina tahaksin tähendada selle peale, et see väide, mis mina ette tõi, ei ole populaarne, seda ei tunta, seda ei peeta õigeks, selle juures kaheldakse, arvatakse, nagu oleks meil õpetajate üleproduktioon. Aga meil pole kindlaid andmeid, mis laseks arvata, et see üleproduktioon olemas on. (J. Voiman, stp: Ja seepärast võib seminari sulgeda!) Kui Teil on natuke kannatust, siis saate võimalust teisiti mõelda. (J. Voiman, stp: Ma tean juba, mis tuleb.) Kui Teie teate, siis on parem, kui Teie üldse ei räägi, sest oma teadmiste vastu rääkimine laseb järeldusi teha, mis Teile kasuks ei ole. (J. Voiman, stp: Vastuoksa.) Hariduse- ja sotsiaalministeeriumil on kavatsus juba 1930./31. kooliaastast läbi viia õppetöö ümberkorraldamine maa algkoolides. Kui seda ei saa, siis järgmisel aastal tuleb see uuesti kõne alla võtta. (J. Voiman'i, stp vahelhüüe.) Siis teeb

seda keegi teine, aga teisel ei jää ka midagi muud järele, kui seda teha. (J. Voimani, stp vahelhüüe.)

Juhataja: Rkl. Voiman, palun korda tähele panna ja mitte järjekindlalt valitsuse liiget kõnes segada.

Hariduse- ja sotsiaalminister J. Hünerson: Asjaolu on säärane, et ümberkorralduse sisu või tuum on algkoolide võrgu kokutõmbamises. Nende ümberkorraldamiste kaudu loodab Hariduse- ja sotsiaalministeerium võimaliku olema vähendada algkoolide õpetajate arvu 300—400 isiku võrra, viies läbi selle vähendamise kutseta õpetajate ja õpetajate abielupaaride arvel koolides. Kui maha arvata 4.100 õpetajast 400, siis jääks see arv 3.700; arvestades ametist lahkumise protsent 5-ga on tarvis iga aasta ette valmistada 185 uut õpetajat. Nii siis mitte 205, nagu seda praegune seadus nõuab, vaid 185. See oleks minimaalne arv. Aga ka seda arvu ei suuda meil anda praegused seminarid, kuna nende maksimaalne arv võib olla 35×4 , sest meil on neli seminari ja seaduses on lubatud, et ühes klassis võib olla maksimaalselt 35 õpilast. Kui kõik kohad seminaris oleksid täidetud, siis saaksime 140 lõpetajat, kuid tegelikult, lähemate aastate jooksul olevate andmete järgi, saame ainult 120 lõpetajat. (J. Voimani, stp: Aga pedagoogium töötab.) Pedagoogiumist praeguse korralduse järgi ei saa üldse algkooli õpetajaid. (J. Voimani, stp: Saab küll.) Kui seadus seda ei luba, siis ei saa. (Vahelhüüe.) Ma ütlen Teile, et selles asjas meil väga suuri raskusi on. Käesoleval aastal on seminaride lõpetajate arv küll 168 veel, kuid nende hulgas on ka Tallinna seminari viimast aastat töötava 6. klassi 58 õpilast. Käesoleval aastal lõpeb Tallinna seminar täielikult. Ta oli ennem olemas, aga iga aasta on teatavad klassid kinni pandud ja nüüd on veel viimne klass, mis annab 68 lõpetajat. Peale selle annab Saaremaa ühiskümnasiumi viimne klass tänava viimseid 15 lõpetajat. Teised seminarid annavad ainult 95 lõpetajat. Õpilaste arvu kohaselt seminaride 3—5 kl. oleks lõpetajate arv 1931. a. — 117, 1932. a. — 115 ja 1933. a. — 112. Sellest selgub, et tuleb tahes või tahtmata praegust õpetajate ettevalmistamise viisi reformeerida. Sellele teele on ka ministeerium asunud, muutes Tallinna õpetajate seminari pedagoogiumiks, kuhu vastu võetakse õpilasi keskkooli haridusega ja mis suudab ettevalmistatud õpetajaid anda kahe aastaga. Seni on Tallinna pedagoogium piirdunud täienduskoolide õpetajate ette-

valmistamisega, aga lähemas tulevikus tuleb tal oma tegevust kohandada ka algkoolide õpetajate ettevalmistamiseks, muu seas uuest õppeaastast ka vähemusrahvaste koolide jaoks, kuna on ette nähtud avada üks ettevalmistamise kursus venekeele koolide jaoks. Iga aasta lõpetab keskkooli umbes 2.500 isikut ja ülikooli astub neist 720, maksimaalselt 750. Nõnda et suur osa keskkooli lõpetajaid ei lähe ülikooli edasi õppima.

Uue pedagoogiumide eelnõu järgi, mis valitsus Riigikogule esitanud, on ette nähtud pedagoogiumidesse ka veel mitmesuguste teiste koolide lõpetajate vastuvõtmine, nagu kutse-, puutöö- ja naiskutse-, ning tööstuskoolide lõpetajate vastuvõtmine, kes pärast pedagoogiumi lõpetamist võivad olla ühtlasi õpetajaiks algkoolides kui ka teistes koolides.

Tahaksin seda eriliselt rõhutada seepärast, et arupärimise esitajad muuhulgas on väljendanud kahtlust selle kohta ja isegi nagu imestust, et üheaastaste kursustega on püütud ette valmistada õpetajaid. Kui see ka teie poolt tunnustamist leiab... (J. Voimani, stp: Siis võiks nii, et meil ei ole tarvis põllutöökoole, las 9 aastat käib keskkoolis ja siis...) Kas Teie arvates, kutseomandamine põllutöökoolis on sama põllumehe kutse alal, kui õpetaja oskuse alal? On ainult võibolla sellepolest sarnane, et üks on oskus ja teine on oskus, aga igal oskusel on oma ulatus ja oma piir. (Vahelhüüe.) Kui kõik oskused on teile üheväärsed, mispärast siis lihe teise seaduseelnõu puhul teie rühma liige härra Martna kurjustas, et oleks seal vaja kõigest paar-kolm kuud õppida, aga seaduses on öeldud, et võib paar aastat õppida. Selles on küsimus, tuleb teha oskuste vahel vahet, ja see ei ole minu puudus, vaid just teie puudus. (Vahelhüüe.) Selles see viga seisab, et ainult 6 aastat kulub ära. (Vahelhüüe.) On teada, et seminar valmistab ette ülikooli jaoks, annab üldhariduse inimesele. (Vahelhüüe.) Selle ta peab andma ja õpetajaks veel ette valmistama, siis on kaks asja selle kuue aasta jooksul. (Vahelhüüe.) Aga põllumeest ei saa, kellel oleks kutseiline ettevalmistus — see on see viga. Siin avaldati arvamist, nagu ei oleks need inimesed, kes keskkooli ja pärast selle üheaastased pedagoogilised kursused lõpetanud, seminaris lõpetanud õpetajatega üheväärlised. (Vahelhüüe.) Mina ei saa igal alal spetsialist olla, aga meie valitsuseaparaadis on hariduseministeerium, kelle käsutises muu hulgas ka kooliala spetsialistid, kes sinna kutsutud,

ja kui ma neilt olen küsinud, siis on selgunud, et nad koole revideerides ühtlasi neid põhimõtteid paremini tundes ja teades on leidnud, et nad siin vahet näinud ei ole. Nii et mul on ikkagi kindel alus neid uskuda. (L. Johnson, stp: Need andmed käivad vastu sellele, mis nad mineval aastal andsid. — K. Pätts, põl: Kas nad Teile andsid, no jah, sellepärast siis arusaadav.) Lugupeetud härra Johanson, Teil ei ole kõigevähematki põhjust kahelda nende asjade juures. Mispärast nad siis Teile teisi andsid, võibolla et selleks mingisugused asjalolud ja õhkkond mõju avaldasid. (O. Gustavson, stp: Päril kindel on, et nad sellest enne midagi ei kuulnud; kui alles siis, kui kava valmis oli.) See on ka eksitus. Ma olen neid küsimusi samm-sammult arutanud ja terve rea inimestega kõnelenud. Teie ise satute eksiteele, ja see mind ei puuduta ega haava, kui arvate, et ma mõni „pupe“ olen ja paberilt ette loen, mis mulle kätte antud. Kui teie seda usute, siis lähete rappa selle usuga. Mida rohkem arvate, et mina selle sees ega taga ei ole, seda rohkem eksite. Ma pean ütleva, et ma siiski oma tõekspidamiste eest seisán, ja need andmed olen isikutelt saanud, kes ministriumis töötavad. (Vahelhüüed pahemalt poolt.) See laseb pilku heita, et teie nii suuresti eksiteel olete, aga ma arvan, kui teie objektiivselt asja arutate, siis tulete vist samasuguse loogika juurde nagu meiegi. Mina ütlen, kui mina täna härra Johanson'ile oma ameti üle annan ja tema seda tööd jätkab, siis peab ta siin ometi sedasama tegema, mida mina tahtnud olen. Üks peksab seltskonna laiali, aga eks arvud jäävad ikkagi samaks, ega seal midagi teha ei ole. Nende arvude põhjal ei saa midagi teisiti teha, ja seda arvamist olen ette toonud ministriumi asjatundjate poolt ette toodud andmete põhjal. (J. Voimán, stp: Aga on inimesi, kes ütlevad „radõ staratsja“; kuidas ülemus käsib, niisuguseid andmeid annavad.) Kuulge, Teie võite hariduseministriumi ametnikke haavata kuidas tahate, see on rahvasaadikute voli, mida teistel kodanikkudel ei ole. Pean ütleva, selleks ei ole tarvidust käesoleval juhtumisel mitte. (L. Johnson, stp: Nad võivad olla, aga mitte ministriumis asjatundjad.) Kuulge, Teie toetate usule, ja mina tõsiasjadele, selles see väike vahe seisabki. (Pahemalt poolt: Aga Teil on suurel määral Kuks'i usku ka.) Noh, kuulge, mis Teil selles asjas ette heita on. Mina ütlen, mina ei ole härra Kuks'i, kui lugupeetud koolimeest, sellele ametile pannud. Tema on selle seisukoha ja lugupida-

mise, mis tema omavalitsustes kui ka riigiametites olnud, tööga võitnud. Siin ei ole midagi ülevalt alla vaadata, vaid omanud teadmisi ja neid fakte, mis tema on võinud tähele panna ja mida ka meie võime näha, kui kinnisilmega elus ümber ei käi. Selles mõttes oleme täiesti ühisel arvamisel. (L. Johnson, stp: Mina ei usu, et ministriumis ametnikud oma seisukohti muudavad aasta jooksul. Kui nemad seda teevad, siis ei ole enam, millele toetuda.)

Selle juures oleks tarvis igal aastal ette valmistada 185—200 algkooli õpetajat, kuna õppetöö töökorralduse iseloomu tõttu pedagoogiumist on võimalik välja lasta 100 õpetajat, ja kui arvestada sellega, et meie uusi hooneid ehitama ei hakka, siis järgneb sellest, et meil tarvis läheks kaks niisugust õppeasutust, kust igast 100 õpetajat võib välja lasta. (A. Kornell, as: Ei ole tarvis seda.) Selles see asi seisabki. Täna juba tähendasin, et see ei ole nõnda organiseeritud, nagu olema peaks. (O. Gustavson, stp: Aga mispärast siis?) Sellepärast, et seadus on puudulik. Kui meie seda võrdleme... (Vahelhüüed pahemalt poolt.) ega ei saa ometi paari paragrahvi alusel seda teha. (Vahelhüüed pahemalt poolt.) Ta võib paar sõna öelda, ega see ei anna alust kätte, ega palja deklaratsiooniga midagi teha ei saa. Kui teie seda seadust võrdlete uue pedagoogiumide seadusega, siis teie näete, milles vahe. Vahe on suur, ja ei saa öelda, et seal ka midagi ülearust oleks, nõnda et see lahendab ja selgitab mitmel alal selle õppeasutuse seisukorda, nõnda et ta võiks kindlasti teotseada. (L. Johnson, stp: Pedagoogium ei ole katsetanud algkooli õpetajate ettevalmistamist.) Kuulge, lugupeetud härra Johanson, Teie olite ka hariduse alal juht, Teie oleksite siis pidanud pedagoogiumile selle ülesandeks tegema. Aga läinud aastal oli õppeaasta alanud, ja ma ei saanud talle seda enam peale suruda. (O. Gustavson, stp: Siis oli ka juba alanud. — Vahelhüüed pahemalt poolt.) Tähtaeg oli mööda läinud. Ma ütlen, et asjalugu on nii, et ei ole põhjust etteheideteks, et miks ei ole ühte või teist tehtud. Ei ole tarvis etteheiteid teha.

Juhataja: Ma paluksin arvestada, austatud Riigikogu liikmed, järgmise korraga. Meil on viisiks, et kõneleja kõneleb kogu Riigikogule. Praegusel korral kõneleja kõne ajal Riigikogu liikmed sotsialistlikust rühmast sunnivad kõnelejat, et ta peaks kõnelema ühe rühmaga. (L. Johnson, stp: Aga teised on välja läinud! — Riigivanem

O. Strandman: See ei ole õige, teisi on rohkem saalis. — K. Päts, põl: Siin on küll vähem, aga kaaluvad rohkem.) Ma palun Riigikogu liikmeid sotsialistlikust rühmast seevõrt korda pidada, et kõnelejal võimalus oleks kogu Riigikogule kõnet pidada.

Hariduse- ja sotsiaalminister J. Hüneron: Kui meie pilgu heidame sellele, kuipalju maksab nüüd õpetajate ettevalmistus praegusel ajal riigile, ja kuipalju ta siis maksab, kui meie õpetajaid ette valmistaksime kahe pedagoogiumi kaudu, siis saame järgmise pildi. Praegu maksab seminar ühes tema juures töötava algkooliga kõiki kulusid arvesse võttes ligi 7 miljonit senti. Meie tahaksime niipalju seminare pidada, et iga aasta saaksime tähendatud arvu õpetajaid ette valmistada; selleks peaks seminar olema 5—6. (J. Voiman, stp: Paralleelklassid võite ka avada.) Kas paralleelklass on odavam kui põhiklass? (J. Voiman, stp: Miks ei ole: kool on olemas, ruumid olemas, ainult õpetaja palk juurde!) Et ruumid olemas, seda ma ei tea. Kus on need paralleelklassi ruumid? Ja pealegi, ma näen, et sel korral võiks olla ainult üks juhataja, see oleks ainus kokkuvõtteid. Nii et nende pennidega, mis sel teel kokku hoida saaksime, ei ole midagi ära teha. Küsimus ei seisa seminari nimede arvus, vaid komplektide arvus, ja siin ütlen, neli seminari ei suuda niipalju õpetajaid ette valmistada, vaid seminare peaks olema 5—6, mis nõuaks riigilt 35—42 miljonit senti aastas.

Nüüd palun meeles pidada ja tähele panna: ühelt poolt läheks 35—42 miljonit senti, teiselt poolt aga, kui meil oleks 2 pedagoogiumi, siis läheks 15 miljonit senti. (L. Johnson, stp: Aga keskkooli aeg ka juurde!) Kas see keskkooli aeg siis arvestamata jääb? (L. Johnson, stp: Nüüd, kes tahab õpetada, peab tingimata minema keskkooli.) Teie asute eramajanduse seisukohale, aga ma ei saa arutada küsimust sellelt seisukohalt, vaid ma pean arutama riigi seisukohalt. Kui riik tahab seminari kaudu õpetajaid saada, siis läheb tal puhast väljaminekut 35—42 miljonit senti, kui aga 2 pedagoogiumi kaudu, siis — 15 miljonit. Selles on küsimus. Ega ma ei ole iseene minister, olen riigi minister ja pean asja valgustama ka riigi ministri seisukohalt.

Nõnda näeme, et õpetajate ettevalmistamine pedagoogiumi kaudu kolm korda odavam tuleb, kui seminari kaudu. (O. Gustavson, stp: Aga hariduseministee-

rium on kahjuks segi läinud!) Matemaatika on ometi ükskord kindel teadus... (J. Voiman, stp: Jah, härra minister, aga matemaatika on Teil schwach!) Kui Teie teiste ainete, näiteks filosoofia üle vaidlete, siis mõistaksin Teid, aga matemaatika on kindel teadus, ja nendes piirides, kuipalju meil arvutada tuleb, oleme kõik väga tugevad. Selles asjas ei maksa teha etteheitteid. (O. Gustavson, stp: Õelge otsekohe, kus see koer maetud on, seminar on tasuta ja sellepärast vaja see kaotada.) Ka pedagoogiumi kohta on mul see kavatsus, võimaldada tasuta õppimist.

Nõnda siis tahan tähendada, mispärast meie seminari süsteemist loobume ja mispärast pedagoogiumi süsteemi juurde tahame üle minna: 1) pedagoogiumi ülevalpidamine on kolm korda odavam, kui seminari ülevalpidamine; 2) pedagoogium suudab õpetajaid anda kiiremalt kui seminar; 3) pedagoogium on oma korralduste ja kestvuse poolest painduvan, kui seminar, võimaldab reguleerida õpetajaid, ilma et karta oleks puudust või üleproduktiooni; 4) pedagoogium kaotab teravuse keskkoolide lõpetajate leibkõusimuses, mis meil praegusel ajal väga silmapaistev on; 5) pedagoogiumis ettevalmistatud õpetajad on mitmesugusema oskusega, kui seminaris; 6) pedagoogium lahendab algkoolide õpetajate ettevalmistamise, kui ka täienduskoolide ettevalmistamise küsimuse, kuna seal on võimalik kutseliselt igakülgselt ette valmistada, mida seminaride õpetajatest ei saa loota ega uskuda. Sellega olen ma üldiselt valgustanud seda küsimust, mispärast seminarid üldse kõrvale jätta tulevad ja uute õppeasutuste asutamisele nende asemele tuleb asuda.

Nüüd on arupärijad eriliselt küsinud seda, mispärast siis, kui meil seminaride sulgemisele asuti, kõik ühtlaselt ei suletud klass-klassilt ja aasta-aastalt? Mispärast terves koosseisus ei võetud kaotamisele, ja mispärast just Võru seminar esimene pidi olema? (J. Voiman, stp: Järsku sulgeda ei tohi ühtegi.) Ega see keelatud ei ole, et ei tohi. (O. Gustavson, stp: Aga, härra minister, kus need oma eksami annavad, kes tänavu lõpetavad?) Selle üle tahan ka rääkida, nii et kuulete varsti, kus neil võimalik eksame teha. Kui kõrvale jätame praegu tegevustlõpetava Tallinna seminari, siis on meil veel 4 seminari. Selles 4 seminaris on õpilasi järgmiselt: Tartus — 179, Rakveres — 196, Võrus — 175, Läänemaal — 170. (J. Voiman, stp: Kas kõigis klassides kokku?) Kõigis kuues klassis kokku. Meie saame 4 seminari peale niisu-

guse õpilaste arvu, mille praeguse seaduse ulatuses võiks ära mahutada 3 seminari. Sellest tekib küsimus, mispärast peame alal hoidma 4 seminari, kui võib mahutada õpilased 3 seminari? Neljanda juures tulevad kõik kulud esile, mis ühe uue asutuse juures — terve õpetajate koosseis, ülalpidamine ja maja korrashoidmine.

Juhataja: Härra minister, kui lubate, siis teeksin praegu vaheaja. Härra minister on nõus oma kõnet katkestama. (Hüüded: Lõpetada!) On ettepanek,

lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.15 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).